

บทที่ 3

วิธีการศึกษาและการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

1. วิธีการศึกษา (Approaches to the Study of International Relations)

จากการสำรวจหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับวิธีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแล้วปรากฏว่า นักวิชาการได้พยายามที่จะแยกวิธีการศึกษาออกเป็นประเภท ๆ¹ กล่าวได้ว่า วิธีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีอยู่หลายแนวทางด้วยกัน บางสำนักศึกษาใช้หลักความคิดของนักภูมิการเมืองเป็นแนวทางในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ โดยถือว่า ลักษณะทางด้านภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของรัฐ และบางสำนักศึกษาเห็นว่าประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และธรรมเนียมประเพณี อานาจทางทหาร จิตวิทยาของชาติ รวมทั้งแนวโน้มเอียงของความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในโลก เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรม และกิจกรรมระหว่างประเทศได้เป็นอย่างดี

ในปัจจุบัน การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีอยู่ 8 แนวทางด้วยกัน คือ

1.1 แนวนโยบาย (Policy Orientation)

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวนโยบายมีลักษณะดังต่อไปนี้
คือ

- ก. การศึกษาตามแนวนโยบายที่ประเทศต่าง ๆ ใช้กันโดยศึกษาถึงแนวนโยบายร่วมกันของรัฐในการรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ ก่อนที่สงครามโลกครั้งที่ 1 จะอุบัติขึ้น
- ข. นโยบายร่วมกันของรัฐที่นักวิชาการมุ่งศึกษานั้น ได้แก่ นโยบายในการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศให้มีประสิทธิภาพในการจัดกรณีพิพาทและป้องกันภัยสงคราม รวมทั้งนโยบายปรับปรุงกฎหมายระหว่างประเทศให้มีผลบังคับดีกว่าเดิม กล่าวได้ว่า นักวิชาการมุ่งหานโยบายในการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศให้มีประสิทธิภาพซึ่งแตกต่างกับนักวิชาการปัจจุบันที่ไม่มุ่งในเรื่องการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังคงคำนึงถึงข้อที่ว่าสันติภาพระหว่างประเทศนั้น จะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าหากไม่ได้จัดให้มีการผสมผสานเข้ากันได้ระหว่างผลประโยชน์ของรัฐกับผลประโยชน์

¹สำหรับตัวอย่างในเรื่องนี้ดู Vernon Van Dyke, ed., *Some Approaches and Concepts Used in the Teaching of International Politics*. (Iowa City : The State University of Iowa, 1957).

ขององค์การระหว่างประเทศ รวมทั้งการจัดระเบียบและอำนาจขององค์การ
ระหว่างประเทศ จะต้องสอดคล้องกับความต้องการส่วนรวมของรัฐ²

ในการศึกษาของนโยบายของรัฐนั้น ถ้านักวิชาการเห็นว่านโยบายอันใดก่อให้เกิด
เกิดผลประโยชน์แก่ประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ ก็จะตัดสินว่าเป็นนโยบายที่ไม่ได้
ไม่สมควรนำมาใช้ ในการพิจารณาว่านโยบายอันใดดีหรือไม่ดีนั้น นักวิชาการมักเอาค่านิยม
รวมทั้งการก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อรัฐส่วนรวมในทางปฏิบัติ เข้ามามีส่วนร่วมในการ
พิจารณา การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวนี ทำให้ทราบว่ารรัฐแต่ละรัฐ
มีความสัมพันธ์และมีนโยบายอย่างไรบ้าง

อย่างไรก็ตาม การศึกษาตามแนวนี้อาจมีข้อบกพร่องในข้อที่ว่านักวิชาการมอง
ข้ามต้นกำเนิดของพฤติกรรมของรัฐ รวมทั้งสภาพความเป็นจริงของความสัมพันธ์ระหว่าง
ประเทศ เพราะแม้แต่มุ่งศึกษาถึงนโยบายของรัฐในการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศ
ดังนั้น นักวิชาการในระยะต่อมาจึงได้หันมาสนใจศึกษาค้นคว้าที่มาของพฤติกรรมและ
การกระทำของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยต่าง ๆ ที่ผลักดันให้รัฐนำนโยบายอย่างหนึ่ง
อย่างใดมาใช้

1.2 แนวประวัติศาสตร์ (Historical Approach)

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวประวัติศาสตร์ หรือเรียกกัน
อีกอย่างหนึ่งว่า แนวประเพณี (Traditional Approach) เป็นวิธีการศึกษาซึ่งเก่าแก่ที่สุด ซึ่ง
นักวิชาการได้กระทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวนี้นานแล้ว
การศึกษาดังนี้มักเริ่มต้นด้วยการค้นหาข้อเท็จจริงและหลักฐานเกี่ยวกับเวลาและ
สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ระหว่างประเทศ การพัฒนาของชุมชนระหว่างประเทศ
และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐที่มีต่อกัน โดยวิธีสังเกตสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น
จากหลักฐานจารึก เอกสารอันเก่าแก่ หรือสิ่งอื่น ๆ

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวนี้อาศัยพื้นฐานแล้วมีลักษณะ
ที่สำคัญ 2 ประการ คือ

ประการแรก เป็นการศึกษาแบบสังเกตสภาพความเป็นจริงเพื่อให้ได้มาซึ่ง
ความรู้หรือที่เรียกว่าแบบ Empirical Study การสังเกตนั้น อาจสังเกตจากหลักฐานต่าง ๆ
ที่คนรุ่นก่อน ๆ ได้บันทึกเอาไว้ เช่น ศิลาจารึก เอกสาร หรือวัตถุอื่น ๆ ที่จารึกเรื่องราว
เอาไว้ เป็นต้น

²ดู Abdul A Said, *Theory of International Relations* (Englewood Cliffs, N J Prentice Hall, Inc
1968). p 35

ประการที่สอง เมื่อได้รับความรู้จาก Empirical Study แล้วนักวิชาการจะเรียงลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแบบวิธี Chronicle การจัดลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นนับว่ามีความสำคัญมากตามเหตุผลที่ เรมอนด์ อารอน (Raymond Aron) ได้ให้ไว้ว่า การศึกษาความสัมพันธ์หรือเหตุการณ์ระหว่างประเทศในเชิงประวัติศาสตร์จะสมบูรณ์ได้ ก็ต่อเมื่อมีการจัดลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้เป็นระเบียบโดยอาศัยความรู้ในสาขาอื่น ๆ เช่น สังคมวิทยา จิตวิทยา ภูมิศาสตร์ และวิธีการทดลองจนเทคนิคทางวิทยาศาสตร์มาช่วย³ นักวิชาการอีกท่านหนึ่งที่เห็นถึงความสำคัญของความรู้และวิธีวิจัยในสาขาวิชาอื่น ๆ ซึ่งอาจนำมาใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวประวัติศาสตร์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ แมคเคลแลนด์ (Charles A. McClelland) ท่านผู้นี้ได้กล่าวว่า การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวประวัติศาสตร์จะมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ถ้าหากนำเอาความชำนาญและความสามารถของนักวิชาการมาใช้ให้เข้ากันได้กับวิธีและกระบวนการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ อาทิ เช่น การสังเกตการณ์ การตั้งปัญหาและสมมติฐาน การทดสอบ เป็นต้น และถ้าหากไม่มีการกระทำดังกล่าว การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวประวัติศาสตร์จะไม่มีคุณค่าเลยทางด้านวิชาการ⁴ อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการบางท่านไม่ก่อกองจะเชื่อว่าการศึกษาโดยใช้วิธีอื่น ๆ มาช่วยนั้นจะช่วยเพิ่มพูนความรู้ที่สำคัญอันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Methods) สร้างทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศขึ้นมา โดยมีจุดประสงค์ที่จะใช้ทฤษฎีนั้นเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐซึ่ง ฮันส์ เจ มอร์เกนทอ ไม่เห็นพ้องด้วยกับการนำทฤษฎีมาใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยให้เหตุผลว่า ทฤษฎีซึ่งใช้กับเหตุการณ์หนึ่ง บางครั้งไม่อาจใช้ได้กับเหตุการณ์อีกอันหนึ่งได้เสมอไป ทั้งนี้เนื่องจากการกระทำระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นมักเป็นเรื่องที่ไม่อาจทำนายได้ล่วงหน้า เพราะตัวแปรมีมากในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและมักเป็นเรื่องที่แตกต่างกันออกไปและเปลี่ยนแปลงได้ง่ายด้วยเหตุดังกล่าวจึงไม่อาจเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้อย่างลึกซึ้งโดยใช้ทฤษฎีแต่เพียงอย่างเดียว⁵

³Raymond Aron "Historical Determinism and Causal Thought," in *Introduction to the Philosophy of History* (Boston : Beacon Press, 1961), pp. 157-158; 257-258; 257-259

⁴Charles A. McClelland, "Systems and History in International Relations - Some Perspectives for Empirical Research and Theory," *General Systems*, III (1958), p. 229

⁵ดู Marian Irish, ed., *Political Science - Advance of the Discipline* (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1966) p. 59

อย่างไรก็ตาม การศึกษาตามแนวนี้นับได้ว่ามีส่วนสร้างเสริมการศึกษาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างมาก เพราะเป็นการปูพื้นฐานเพื่อนำไปสู่การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในแง่ต่าง ๆ ต่อไป ในปัจจุบันการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยังคงยึดถือแนวประวัติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ และมีนักวิชาการหลายคนยังคงยึดการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวนี้อยู่ อาทิเช่น ริชาร์ด เอ็น โรสแกรนซ์ (Richard N. Rosecrance)⁶ ฮันส์ เจ มอร์เกนทอ (Hans J. Morgenthau)⁷ เป็นต้น

1.3 แนวภูมิการเมือง (Geopolitical Approach)

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวภูมิการเมือง เป็นการศึกษาถึงสถานะสิ่งแวดล้อมทางด้านภูมิศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อการกระทำของรัฐ เช่น ดินฟ้าอากาศที่ตั้งและขนาดของประเทศ สถานะความเป็นอยู่ อาหาร เป็นต้น นักวิชาการในสมัยก่อนที่เชื่อในเรื่องความสำคัญและอิทธิพลของสภาพภูมิศาสตร์ ได้แก่ ฮัลฟอร์ด แมคคินเดอร์ (Halford Mac Kinder) ท่านผู้นี้เชื่อว่า ผู้ใดปรับปรุงการขนส่งทางบกในดินแดนรัสเซียและยุโรปตอนกลางได้จะทำให้สามารถควบคุมบริเวณยุโรปตอนกลาง รวมทั้งดินแดนว่างเปล่าในไซบีเรีย ซึ่งจะมีผลทำให้ผู้นั้นมีอำนาจเหนือชาติมหาอำนาจยุโรปทั้งหมด ทั้งทางบกและทางทะเล⁸ ความคิดเห็นของ แมคคินเดอร์ ในเรื่องนี้มีส่วนกระตุ้นให้นักภูมิการเมืองและนักวิชาการทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีความเชื่อว่าปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่ออำนาจ การกระทำ ความเจริญเติบโต ความก้าวหน้าและความเสื่อมโทรมของชาติ ดังเช่น นายคริสตอฟ (Kristof) แห่งสำนักที่มีชื่อว่า Deterministic School of Geopolitics ได้กล่าวไว้ว่าสิ่งแวดล้อมธรรมชาติมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเมืองภายในประเทศและการเมืองระหว่างประเทศ⁹ อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการหลายคนในปัจจุบันที่ไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดดังกล่าว อาทิเช่น ฮาโรลด์ และมากาเร็ต สเปนราท์ (Harold and Magarett Sprout) แห่ง Possibilistic School of Thought¹⁰ ซึ่งไม่เชื่อว่าสภาพทาง

⁶Richard N Rosecrance, *Action and Reaction in World Politics* (Boston Little Brown Co. 1968)

⁷Hans J Morgenthau, *Politics Among Nations* (New York Alfred A Knopf, 1967)

⁸Halford MacKinder, "The Geographical Pivot of History", (Paper read before the Royal Geographic Society in 1904); George F Kennan, *Russia and the West under Lenin and Stalin* (Boston Little Brown. 1962), p.1261.

⁹Ladis K D Kristof "The Origins and Evolution of Geopolitics." *The Journal of Conflict Resolution*. IV. V (March, 1960), p 19

¹⁰Harold and Magaret Sprout. *Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Content of International Politics* (Princeton. New Jersey Center of International Studies, 1956) p 39

ด้านภูมิศาสตร์จะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการกระทำของรัฐ หรือเสริมสร้างอำนาจของรัฐ เพราะยังมีสิ่งแวดล้อมในด้านอื่น ๆ (ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ ความเจริญทางด้านอุตสาหกรรม เป็นต้น) ที่มีอิทธิพลมากกว่าสิ่งแวดล้อมทางด้านภูมิศาสตร์ ตัวอย่างเช่น ประเทศญี่ปุ่น ถึงแม้จะเป็นประเทศที่มีขนาดเล็กกว่า และมีพลเมืองน้อยกว่า แต่ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรมทำให้ญี่ปุ่นมีอำนาจ และมีอิทธิพลในเวทีการเมืองระหว่างประเทศเหนือกว่าประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นประเทศใหญ่และมีพลเมืองมากกว่า

ในปัจจุบัน นักวิเคราะห์ส่วนมากเชื่อว่า สภาพทางด้านภูมิศาสตร์ไม่ได้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดเพียงอย่างเดียวที่มีอิทธิพลต่อการกระทำหรืออำนาจของรัฐ ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายอย่างที่มีอิทธิพล สภาพทางภูมิศาสตร์เพียงแต่เป็นปัจจัยที่มีส่วนทำให้พฤติกรรมของรัฐหรืออำนาจของรัฐเปลี่ยนแปลงไปได้ไม่เสมอทุกครั้งไป ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีได้มีผลกระทบกระเทือนต่อความสำคัญของสภาพทางภูมิศาสตร์ แต่ก็ไม่ถึงกับทำลายไปเสียทีเดียว ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ขนาดของประเทศ และจำนวนประชากรยังคงมีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่ออำนาจของชาติอยู่¹¹

สรุปได้ว่า การศึกษาตามแนวนี้จะได้ผลดี ก็ต่อเมื่อมีการศึกษาทั้งสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อมในด้านอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการกระทำของรัฐและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างประเทศ การศึกษาสิ่งแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียวไม่อาจทำให้เราเข้าใจถึงพฤติกรรมระหว่างประเทศได้อย่างถูกต้อง

1.4 แนวในเรื่องอำนาจ (Power Approach)

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวในเรื่องอำนาจได้กระทำโดยสำนักศึกษาที่มีชื่อ Political Realism ในสหรัฐอเมริกา นักวิชาการที่มีชื่อเสียงในสำนักนี้ได้แก่ ศาสตราจารย์ ฮันส์ เจ มอร์แกนทอ (Hans J. Morgenthau) ผู้ซึ่งใช้แนวความคิดในเรื่องอำนาจเป็นหลักในการวิเคราะห์และวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ¹² ฮันส์ เจ มอร์แกนทอ ถือว่าอำนาจเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และการเมืองระหว่างประเทศอย่างเห็นได้ชัด และไม่ว่าจะเป็นเรื่องความสัมพันธ์หรือการเมืองระหว่างประเทศต่างก็ล้วนแต่เกี่ยวกับการดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจของรัฐ เพราะชาติส่วนมากต่างมีความทะเยอทะยานที่จะมีอำนาจเพื่อที่จะได้ครอบครอง และป้องกันผลประโยชน์ของตนไว้โดยเต็มที่ จะเห็นได้ว่าอำนาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของชาติ (National Interest)

¹¹Stephen B Jones, "Global Strategic Views," *The Geographical Review* 11955). 45. 499-508

¹²Mogenthau, *loc. cit*

ซึ่งในความคิดของ ฮันส์ เจ มอร์แกนทอ และผู้นำของรัฐทั้งหลายถือว่าผลประโยชน์แห่งชาติมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด¹³ ดังนั้นทุก ๆ ชาติจึงมักสร้างนโยบายต่างประเทศคุ้มครองและป้องกันผลประโยชน์และส่วนได้ส่วนเสียของตน อย่างไรก็ตาม มีบางรัฐประกาศว่าตนใช้นโยบายหรือสร้างนโยบายต่างประเทศโดยคำนึงถึงศีลธรรมมากกว่าผลประโยชน์ของตน ซึ่ง ฮันส์ เจ มอร์แกนทอ ได้กล่าวว่า การประกาศเช่นนั้นเป็นการบังหน้าหรือเอาหน้ามากกว่า เพราะรัฐที่ประกาศรู้ดีแล้วว่านโยบายที่ตนประกาศใช้ออกมานั้นไม่ได้ทำให้ตนสูญเสียซึ่งอำนาจหรือผลประโยชน์มากมายแต่ประการใด

ผู้ที่วิจารณ์ถึงข้อบกพร่องของแนวความคิดของ ฮันส์ เจ มอร์แกนทอ ในเรื่อง “การดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ” ได้แก่ ศาสตราจารย์ เค เจ โฮลสตี (K.J.Holsti)¹⁴ ท่านผู้นี้กล่าวว่า การดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจไม่ได้บอกรายละเอียดอะไรนักในเรื่องวิธีที่จะได้มาซึ่งอำนาจ ความสามารถของรัฐในการดิ้นรน กระบวนการของการดิ้นรนและปริมาณของอำนาจที่ได้มาจากการดิ้นรน โฮลสตี มีความคิดเห็นแตกต่างกับ ฮันส์ เจ มอร์แกนทอ ในข้อที่ว่าอำนาจไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกระทำทั้งหมดในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โฮลสตี เชื่อว่า การใช้อำนาจเป็นเรื่องการใช้อิทธิพลต่อผู้อื่น ซึ่งย่อมหมายความว่าผู้ใช้อำนาจจะต้องมีความสามารถในการใช้อิทธิพลด้วย อย่างไรก็ตาม การตีความหมายในเรื่องอำนาจของโฮลสตี ยังไม่สมบูรณ์เพียงพอ เพราะไม่ได้มีการพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในระหว่างที่มีการใช้อิทธิพลและอำนาจ โฮลสตี มีความเห็นต่อไปอีกว่าไม่ว่าอำนาจจะถูกตีความหมายไปในแง่ใด ๆ ก็ตามก็ยังคงไม่เหมาะสมในการที่จะนำแนวความคิดในเรื่องอำนาจมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในชุมชนที่มีการรวมตัวกันอย่างดี เช่น กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย หรืออเมริกาเหนือ เป็นต้น เพราะในชุมชนเหล่านั้นไม่มีรัฐใดที่มีที่ท่าส่อว่าต้องการดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ นอกจากนี้โฮลสตี ยังกล่าวว่าความคิดของตนในเรื่องอำนาจยังไม่สมบูรณ์เพียงพอที่จะนำมาใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

¹³Hans J Morgenthau "Another Great Debate The National Interest of the United States." *The American Political Science Review*, XL V, 4(December, 1952). pp. 961-988

¹⁴K.J. Holsti, "The Concept of Power in the Study of International Relations," *Background*, VII, 4(February, 1964). pp 179-90; 192-92

หนังสือที่เขียนขึ้นโดยยึดการศึกษาตามแนวโน้มที่นับว่าเด่นได้แก่ Politics Among Nations ของ Hans J. Morgenthau และ Power and International Relations ของ Inis L. Claude, Jr.

1.5 แนวในเรื่องดุลอำนาจ (The Balance of Power Approach)

การศึกษาศัมพันธระหว่างประเทศตามแนวโน้มในเรื่องดุลอำนาจ มุ่งศึกษาถึงพฤติกรรมของรัฐมหาอำนาจในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งต่างพยายามรักษาหรือเปลี่ยนแปลงสถานภาพ (Status) เดิมของตน เพื่อที่จะสร้างกลุ่ม (Bloc) ถ่วงดุลอำนาจ¹⁵ นั้นย่อมหมายความว่ารัฐเล็ก ๆ ที่มีอิทธิพลในเวทีการเมืองระหว่างประเทศอาจร่วมมือกัน หรือดิ้นรน สร้างกลุ่มขึ้นมาให้มีอำนาจทัดเทียมกับรัฐมหาอำนาจใหญ่ ซึ่งยังผลให้มีการถ่วงดุลกัน จากลักษณะดังที่กล่าวมา ย่อมเห็นได้ชัดว่าเสถียรภาพ (Stability) หรือความมั่นคงของระบบโลกหรือระบบระหว่างประเทศขึ้นอยู่กับความทัดเทียมของกำลังหรือคุณภาพของแต่ละกลุ่มรัฐที่อยู่ในระบบโลก

การศึกษาดังกล่าวคล้ายคลึงกับการศึกษาศัมพันธระหว่างประเทศตามแนวโน้มในเรื่องอำนาจ และในระบบซึ่งยึดถือหลักความจริงอย่างเดียวกันว่า การเมืองระหว่างประเทศคล้ายคลึงกับการเมืองภายในประเทศในแง่ที่ว่ามีการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ อย่างไรก็ตาม มีข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดระหว่างการศึกษาดุลอำนาจกับแนวระบบในข้อที่ว่า แนวระบบมองเห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงภายในรัฐซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของระบบระหว่างประเทศ แต่การศึกษาดุลอำนาจมักจะมองสภาพภายในของรัฐมีลักษณะคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งนับว่าเป็นการมองอย่างผิด ๆ เพราะมองข้ามข้อความจริงที่ว่ารัฐไม่เคยนิ่งอยู่กับที่ บางรัฐก็มีการขยายตัว บางรัฐก็มีการทำสัญญากันเป็นต้น ดังนั้น การมีอำนาจเท่าเทียมกันระหว่างรัฐหรือกลุ่มรัฐ จึงไม่มั่นคงถาวรและสามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยอิทธิพลของปัจจัย และตัวแปรต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่มีการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ และความก้าวหน้าอย่างสูงทางด้านเทคโนโลยี

ศาสตราจารย์ Hertz ได้ตั้งข้อสังเกตว่า การพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ช่วยทำลายระบบขั้วอำนาจ 2 ขั้ว (Bipolar System)¹⁶ หรืออีกนัยหนึ่ง ก่อนหน้ามีการสร้างและพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ โลกเรานี้เคยอยู่ในระบบดุลแห่งอำนาจมาแล้ว อาทิเช่น นับตั้งแต่สัญญา

¹⁵Morgenthau, *op cit*, p 125

¹⁶Hertz, *International Politics in the Atomic Age* (N.Y. Columbia University Press, 1965)

สันติภาพที่ลงนามกัน ณ เมืองเวสต์ฟาเลีย (Westphalia) ในปี ค.ศ. 1648 จนถึงสงคราม-โลกครั้งที่ 1 อังกฤษมีบทบาทในการเป็นผู้รักษาดุลอำนาจทั้งในยุโรปและในทวีปอื่น ๆ ดังเช่นอังกฤษประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มรัฐเพื่อทำหน้าที่ป้องกันกรยึดครองและแผ่ขยายดินแดนของผู้นำแห่งรัฐหลายรัฐด้วยกัน เช่น พระเจ้าชาร์ลส์ที่ 5 (Charles V) พระเจ้าฟิลิปที่ 2 (Philip II) พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 (Louis XIV) นโปเลียน และพระเจ้าวิลเฮล์มที่ 2 (Wilhelm II) กล่าวได้ว่า ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และด้านเทคโนโลยี หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดสงครามแบบใหม่ ๆ แต่ยังทำให้ระบบดุลแห่งอำนาจแบบเก่าแก่ต้องสลายตัวไป ดังนั้น ความหมายของคำว่า ความทัดเทียมกัน (Equilibrium) หรือดุลแห่งอำนาจ จึงมีลักษณะคล้ายกับระบบแห่งการร่วมมือกัน (System of Alliance) ในแง่ของการรักษาสันติภาพของโลกให้คงอยู่ไว้ ซึ่งในระบบของการร่วมมือกันเป็นสัมพันธมิตรจะมีกลุ่มรัฐมหาอำนาจซึ่งต่างฝ่ายต่างไม่กล้ารุกรานต่อกันเพราะกลัวว่าตนจะต้องถูกทำลายในลักษณะเช่นเดียวกัน จึงทำให้อยู่ในภาวะของดุลแห่งความหวาดกลัว (Balance of Terror)

1.6 แนวจิตวิทยาและวัฒนธรรม (Psychological and Cultural Approach)

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ตามแนวจิตวิทยาและวัฒนธรรมนั้น มุ่งที่จะอธิบายถึงสัมพันธภาพ (Relationships) ระหว่างบุคคลกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมและสัมพันธภาพ (Relationships) ระหว่างรัฐกับสถานการณ์ตามความเป็นจริง¹⁷ การศึกษาตามแนวนี้พยายามที่จะอธิบายถึงพฤติกรรมของรัฐในสถานการณ์ตามความเป็นจริงที่รัฐบุรุษ หรือผู้นำของรัฐได้ทำให้เกิดขึ้น

การศึกษาตามแนวนี้ มองและพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในลักษณะที่ลึกซึ้ง และมีเหตุผลมากกว่าการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของพวกอรรถนิยมหรือพวกอำนาจนิยม (Realists) ตัวอย่างเช่น ศาสตราจารย์วัชเชอร์แมน ได้ชี้ให้เห็นว่าเนื่องจากนักอรรถนิยมไม่ค่อยจะสนใจหรือซาบซึ้งในเรื่องซึ่งบุคคลแต่ละคนมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน จึงทำให้นักอรรถนิยมไม่ค่อยชี้ให้เห็นถึงแนวความคิดและการตีความเกี่ยวกับผลประโยชน์ของชาติในลักษณะต่าง ๆ ดังเช่น นักจิตวิทยากระทำกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง นักอรรถนิยมมองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในแง่ของความเป็นจริงเกี่ยวกับอำนาจ โดยมีได้มองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในแง่อื่น ๆ ที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป

¹⁷Benno Wasserman, "The Cultural and Psychological Approach to the Study of International Relations," *International Relations*, II, 5(April, 1962), p. 315.

1.7 แนวพฤติกรรม (Behavioral Approach)

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวพฤติกรรมเป็นการศึกษาที่ใหม่ที่สุด โดยมีการใช้วิธีการและเทคนิคทางด้านสังคมศาสตร์และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Methods) เข้ามาช่วยในการศึกษา โรเบิร์ต ดาล (Robert Dahl) ได้ให้ความหมายของการศึกษาแนวนี้ไว้ว่า การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวพฤติกรรม คือ ความพยายามที่จะอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วย ข้อเสนอที่ได้มาจากการสังเกตสภาพตามความเป็นจริง (Empirical Propositions) และด้วยทฤษฎี¹⁸ รวมทั้งมีการทำนาย (Prediction) พฤติกรรมของมนุษย์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตโดยพยายามหาทางปรับปรุงคำทำนายหรือการคาดคะเนให้มีความแม่นยำถูกต้องมากยิ่งขึ้น ซึ่งศาสตราจารย์ ซิงเกอร์ (Singer) ได้ให้ข้อสังเกตว่า การทำนายนั้นอาจถูกหรือผิด หรือไม่เกิดขึ้นตามที่ทำนายก็ได้¹⁹

การศึกษาตามแนวพฤติกรรมนี้ ต้องอาศัยวิธีการและเทคนิคที่ใช้ในด้านสังคมศาสตร์ เช่น การสังเกต (Observation) การตั้งปัญหาและสมมุติฐาน การทดสอบสมมุติฐาน และการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ สำหรับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งนำมาใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวพฤติกรรม มีดังต่อไปนี้ คือ การวัด การทดลอง และการสร้างทฤษฎี

1.7.1 การวัด (Measurement)

เป็นวิธีการวัดข้อมูล (Data) ที่ได้มาในเชิงปริมาณ (Quantitative Method) เช่น การสำรวจประชามติจะต้องมีการวัดทัศนคติ (Attitudes) และความรู้สึกลดจนความสนใจของประชาชนที่มีต่อปัญหาระหว่างประเทศ และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ของความรู้สึกรู้สึกของประเทศต่าง ๆ ว่ามีระดับแค่ไหน ดังเช่น การวิเคราะห์เนื้อหาของมหาวิทยาลัยแสดนฟอร์ด เกี่ยวกับการขัดแย้งและการรวมตัวของประเทศในยุโรป ได้เปิดเผยให้เห็นว่า ออสเตรเลียเข้าใจถึงกำลังความสามารถของอังกฤษอย่างไรในสงครามโลกครั้งที่ 1 และออสเตรเลียมีความขุ่นเคืองเยอรมนีอย่างไร เป็นต้น นอกจากนี้องค์ประกอบของเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเป็นเพื่อน ความพึงพอใจ การสนับสนุนช่วยเหลือการรุกรานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ได้ถูกศึกษาและถูกวัดออกมา ดังนั้น ในกรณีเหตุการณ์ปี

¹⁸Robert Dahl "The Behavioral Approach" *The American Political Science Review*, LV.4 (December, 1951), p. 766 ff.

¹⁹J. David Singer. "The Relevance of the Behavioral Science to the Study of International Relations," *Behavioral Science*, VI, 4(October, 1961), p. 326.

ค.ศ. 1914 การวิเคราะห์ในเนื้อหาช่วยให้นักวิชาการเข้าใจถึงลักษณะของการขัดแย้งระหว่างประเทศได้ดีขึ้น²⁰

1.7.2 การทดลอง (Experiment)

การทดลองนับได้ว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่น่ามาใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การทดลองที่นิยมอยู่ในขณะนี้ ได้แก่วิธีการสร้างแบบจำลองหรือสมมุติ (Simulation) ซึ่งเป็นการเลียนแบบจากการทดลองโดยมีการควบคุม (Controlled Experiment)²¹ อันปรากฏพบเห็นบ่อย ๆ ในสาขาวิทยาศาสตร์

การทดลองแบบจำลองหรือสมมุติ เป็นกระบวนการที่มีการกำหนดและควบคุมตัวแปร (Variables) และความสัมพัทธ์ระหว่างตัวแปรทั้งหมด การใช้วิธีการทดลองแบบจำลองมีส่วนช่วยให้นักวิจัยค้นคว้าและนักวิชาการสามารถอธิบายปรากฏการณ์ระหว่างประเทศในลักษณะที่เป็นระเบียบ การทดลองแบบจำลองที่นิยมกระทำกันมีอยู่หลายแบบ อาทิเช่น แบบเกมสงคราม (War Games) หรือแบบ Political Military Exercise²² สำหรับแบบหลัง ลินคอล์น บลูมฟิลด์ (Lincoln Bloomfield) และเพื่อนร่วมงานได้ทำการทดลองที่ M.I.T. (Massachusetts Institute of Technology) ซึ่งเป็นการทดลองแบบทุกคนมีส่วนร่วมในการทดลอง (All Man Gaming Exercise) การทดลองที่ทำขึ้นในครั้งนี้นำประกอบด้วยห้ากลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งเป็นรัฐบาลต่าง ๆ และมีตัวควบคุม ซึ่งได้แก่สิ่งแวดล้อมภายในประเทศ และสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ การทดลองแบบนี้คล้ายคลึงกับการทดลอง 3 แบบ ดังต่อไปนี้คือ

²⁰กระบวนการ (Process) ในการวิเคราะห์เนื้อหามีอยู่ 3 ขั้นตอนคือ

(1) เลือกหน่วยที่จะนำมาทำการวิเคราะห์ ซึ่งมีอยู่ 5 หน่วยใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ คำพูด หรือข้อความอุปนัย ราชการต่าง ๆ และ Space and Time Measures โดยปกติแล้วมักมีการวิเคราะห์มากกว่าหนึ่งหน่วยขึ้นไป

(2) ต้องออกแบบในการวางหัวข้อเรื่อง โดยแยกออกเป็นหัวข้อย่อย ๆ ให้เห็นได้ชัด ในขณะที่หัวข้ออันแรกกล่าวถึงเรื่องราว แนวทาง คุณค่า วิธีการ ตัวกระทำ จุดกำเนิดหรือที่มา อานาจหน้าที่และเป้าหมาย หัวข้อที่สองจะกล่าวรวมถึงแบบของการติดต่อระหว่างกัน แบบของคำกล่าว ความเข้มข้น และเครื่องมือที่ใช้

(3) จะต้องมีการ Sampling และการให้รหัสแก่เนื้อหา หลังจากนั้นเนื้อหาทั้งหมดจะถูกถ่ายถอดลงในกระดาษพิเศษซึ่งใช้บันทึกข้อมูล เพื่อหาความถี่และความเข้มข้นของเนื้อหาต่อไป ดู Bernard Berelson, "Content Analysis," in Gardner Lindzey, *Handbook of Social Psychology* (Reading, Mass : Addison Wesley 1954), Vol. 1, pp. 488-522.

²¹ดู Harold Guetzkow "A Use of Simulation in the Study of Inter-Nation Relations," *Behavioral Sciences*, IV, 3, (July, 1953), p. 183; Sidney Verba, "Simulation Reality and Theory of International Relations," *World Politics*, XVI, 3(April, 1964) pp. 490-519.

²²Lincoln P. Bloomfield and Barton Whaley, "The Political Military Exercise : A Progress Report," *Orbis*, VIII, 4(Winter), 1965.

- (1) War Game อันเป็นวิธีที่ทางการทหารนิยมใช้กัน
- (2) แบบ Inter-Nation Simulation ซึ่ง Dr. Harold Guetzkow และเพื่อนร่วมงานที่ Northwestern University ได้ทำการทดลองแบบนี้ขึ้น โดยมีกลุ่มที่ใช้ในการทดลองจำนวน 5 ถึง 9 กลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรต่าง ๆ การทดลองนี้มีประโยชน์ในด้านการสอน และการค้นคว้า²³ การทดลองชนิดนี้มุ่งในการสร้างและทดสอบข้อสมมุติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและ
- (3) แบบ TEMPER การทดลองแบบ TEMPER นี้ได้ถูกจัดให้มีขึ้นภายใต้การแนะนำของ National Military Command Support Center ของหน่วยงานที่มีชื่อว่า The Joint War Game Agency โดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ช่วยโดยตลอด การทดลองชนิดนี้ เป็นการทดลองในเชิงปริมาณ (Quantitative Simulation) ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ของการขัดแย้งระหว่างประเทศ วิธีการทดลองแบบนี้ช่วยให้เข้าใจลึกซึ้งถึงปฏิกิริยาโต้ตอบ (Reactions) ของรัฐตลอดจนสภาพต่าง ๆ เกี่ยวกับการทหาร การเมือง การเศรษฐกิจและสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของรัฐ²⁴ สำหรับการเปรียบเทียบการทดลองทั้ง 4 แบบที่กล่าวมาข้างต้นในทัศนะและความคิดที่แตกต่างกันออกไปนั้น ดูได้จากบทความของ Hayward R. Alker²⁵

ในปัจจุบัน การทดลองแบบจำลองที่ใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะแบบใด ๆ ก็ตาม มักใช้วิธีหนึ่งในบรรดา 3 วิธี ดังต่อไปนี้ คือ

- ก. วิธีแรก ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์แต่เพียงอย่างเดียวในการทดลอง โดยผู้ทำการทดลอง จะต้องรวบรวมความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ซึ่งทำหน้าที่เป็นสถานการณ์ที่เป็นจริง และจัดทำเป็นรายการใส่ในเครื่องคอมพิวเตอร์ ซึ่งคอมพิวเตอร์ จะทำหน้าที่บอกวิธีทางในการแก้ไขสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น
- ข. วิธีที่สอง ใช้ทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์ และคนในการทดลอง เครื่องคอมพิวเตอร์ จะช่วยป้อนคำตอบอันเกี่ยวกับปัญหา และสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทดลอง

²³Silliam D. Coplin, "Inter-Nation Simulation and Contemporary Theories of International Relations," *American Political Science Review*, LX(September, 1966), pp. 562-579.

²⁴Raytheon Company, *TEMPER*, Vol. 1. Orientation Manual, (Contract No. Da DA 40-1560 XZ-110, Bedford, Massachusetts).

²⁵Hayward R. Alker, Jr and Ronald D. Brunner, "Simulating International Conflict : A Comparison of Three Approaches," *Paper delivered to New England Regional Meeting of ISA*, April, 1966.

ค. วิธีที่สาม ใช้คนแต่เพียงอย่างเดียวในการทดลอง โดยมีการกำหนดให้มีส่วนร่วมในการทดลอง ผู้เข้าร่วมนั้นจะต้องแสดงบทบาทไปตามกฎเกณฑ์ของเกม ที่นักวิจัยผู้ทดลองได้กำหนดขึ้น

อาจสรุปได้ว่า การทดลองแบบจำลองหรือสมมุติ เป็นวิธีการสร้างสถานการณ์แบบจำลองขึ้นโดยมีการรวบรวมพฤติกรรมของตัวแปรไว้ทั้งหมด เพื่อสร้างและทดสอบสมมุติฐานที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การกระทำเช่นว่านี้มีประโยชน์ในการช่วยให้เข้าใจถึงพฤติกรรมและปฏิกิริยาได้ตอบระหว่างตัวแปรต่างๆ ซึ่งเป็นตัวที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินการ และการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศ ด้วยเหตุผลและประโยชน์ที่กล่าวมา นับได้ว่าการทดลองแบบจำลองเป็นวิธีการที่เหมาะสมในการใช้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวพฤติกรรม²⁶

1.7.3 การสร้างทฤษฎี (Theory-Building)

การสร้างทฤษฎี เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ใช้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมระหว่างประเทศยุ่งยากซับซ้อนและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จึงจำเป็นต้องสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพฤติกรรม และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หรือสร้างถ้อยแถลงเกี่ยวกับโครงแบบของปรากฏการณ์ระหว่างประเทศบางชนิดที่เกิดขึ้น ทฤษฎีและถ้อยแถลงดังกล่าวสามารถนำไปใช้อธิบายเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใดโดยเฉพาะได้ นักสังคมศาสตร์มีส่วนในการสร้างทฤษฎีมากกว่านักประวัติศาสตร์ กล่าวคือ นักประวัติศาสตร์โดยทั่วไปแล้ว เมื่อศึกษาถึงการขัดแย้งก็มักบรรยายเกี่ยวกับการขัดแย้งครั้งหนึ่งว่า มีความเป็นมาอย่างไรโดยพยายามเรียงลำดับเหตุการณ์ของการขัดแย้งที่ได้เกิดขึ้น แต่นักสังคมศาสตร์หาทำแต่เพียงนั้นไม่ แต่กลับมุ่งในการที่จะสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับการขัดแย้งโดยพยายามรวบรวมข้อมูล (data) ของการขัดแย้งที่เกิดขึ้นในครั้งต่าง ๆ กัน เมื่อรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้วก็ทำการวิเคราะห์ (analysis) อย่างระมัดระวังโดยพยายามนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Methods) เข้ามาช่วยด้วยซึ่งมีผลทำให้เห็นภาพและลักษณะของการขัดแย้งที่เป็นเฉพาะกรณีและที่คล้าย ๆ กันโดยทั่วไปและทำให้สามารถสร้างข้อสรุป (proposition) เกี่ยวกับการขัดแย้งว่าจะเกิดขึ้นในสถานะแวดล้อมอย่างไร และทำไมการขัดแย้งจึงเกิดขึ้นในสถานะเช่นนั้น การกระทำตามที่กล่าวมาทั้งหมดอาจเรียกได้ว่าเป็นการสร้างทฤษฎี

²⁶ สำหรับประโยชน์ของการทดลองแบบจำลอง ดู Harold Guetzkow, et. al., *Simulation in International Relations : Development for Research and Teaching* (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall Inc., 1963).

ทฤษฎีที่นักวิชาการในวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสร้างขึ้นนั้นไม่เป็นทฤษฎีแบบอนุমান (deductive theories) ซึ่งเป็นทฤษฎีตามแบบวิทยาศาสตร์กายภาค (physical science) ทฤษฎีแบบอนุมานเป็นทฤษฎีซึ่งเราสามารถที่จะอนุมาน (deduce) ข้อสรุปและข้อสมมุติฐานตามหลักที่ว่าด้วยเหตุและผล (logic) ได้จากถ้อยแถลงหลักของทฤษฎีนั้น ทฤษฎีซึ่งนักวิชาการทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสร้างขึ้นนั้นมีลักษณะเป็นกึ่งทฤษฎี (Quasi-Theory) ทั้งนี้ก็เพราะว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับวิชาอื่น ๆ ในสังคมศาสตร์ มีตัวแปรมากมาย (Variables) ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์จึงทำให้ยากต่อการสร้างทฤษฎีตามแบบวิทยาศาสตร์กายภาค ซึ่งมีความสมบูรณ์เต็มตัว การสร้างคำจำกัดความ การสร้างแนวความคิดรวบยอด (concept) ระบุตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อ พฤติกรรม การแบ่งจำพวกของปรากฏการณ์ (Classification of Phenomena)²⁷ และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อาจถือเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างทฤษฎี การสร้างทฤษฎีในวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างการศึกษาวิชานี้ให้มีระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์เพื่อนำไปสู่การเข้าใจในเหตุการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อช่วยให้สามารถทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าและเพื่อช่วยให้สามารถควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้ดำเนินไปตามวิถีทางที่ถูกต้องที่ควร

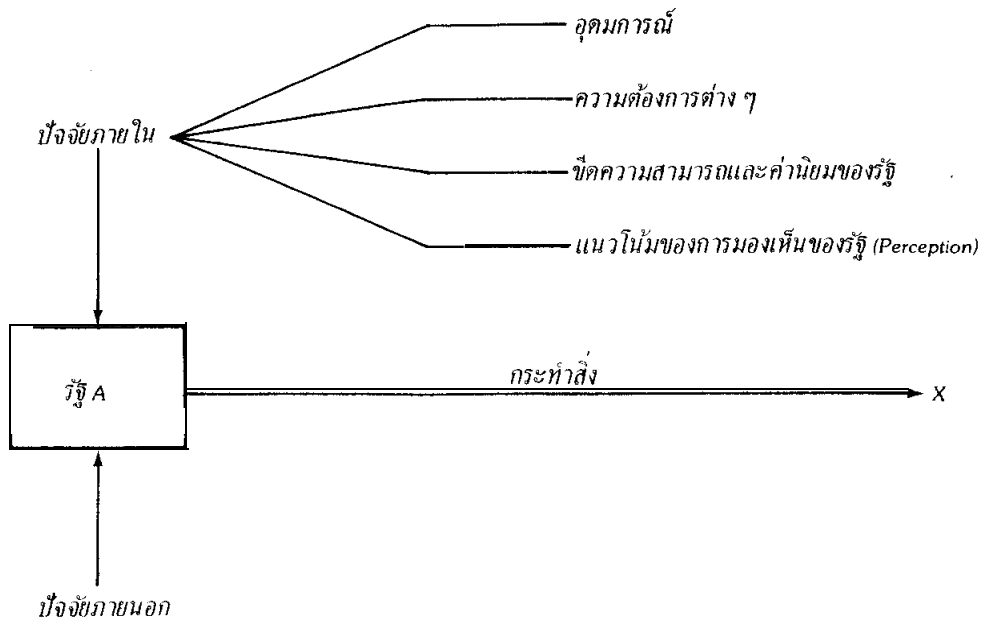
ทฤษฎีในวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเมืองระหว่างประเทศมีอยู่หลายทฤษฎีด้วยกันที่นับว่าสำคัญ ๆ มีอยู่ 5 ทฤษฎีคือ²⁸

1. ทฤษฎีการกระทำ (Action Theory)

ทฤษฎีการกระทำตั้งสมมุติฐานไว้ว่า การที่รัฐ A กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป เช่น ในรูปการกระทำของ X นั้น เกิดจากแรงกระตุ้นหลายอย่าง แรงกระตุ้นนี้ถือว่าเป็นปัจจัยอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นปัจจัยภายใน หรือปัจจัยภายนอกก็ได้ ดังรูปที่แสดงไว้ในหน้าถัดไป

²⁷ดู David E. Edwards, *International Political Analysis* (New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1969).

²⁸สำหรับหนังสือภาษาไทยที่เกี่ยวกับทฤษฎีในวิชาการเมืองระหว่างประเทศ ดู ดร.กระมล ทองธรรมชาติ ใน *งานบทความความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ* (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515) หน้า 1 - 26.

อย่างไรก็ดีทฤษฎีการกระทำมุ่งอธิบายถึงปัจจัยภายในซึ่งกระตุ้นให้เกิดการกระทำของรัฐมากกว่าปัจจัยภายนอก เช่น อุดมการณ์ (Ideology) ของรัฐ ความต้องการมีอำนาจของรัฐ ความต้องการที่จะรักษาผลประโยชน์ของชาติ (National Interest) เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นปัจจัยภายในที่มีส่วนผลักดันให้รัฐกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป²⁹ นักวิชาการที่ให้ความสำคัญต่ออุดมการณ์ของรัฐในแง่ดังกล่าวคือ โรเบิร์ต สเตร่าฮูเป (Robert Strouse-Hupé) ผู้ซึ่งกล่าวว่า อุดมการณ์แบบประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกาได้ผลักดันให้สหรัฐอเมริกายื่นมือเข้าช่วยเหลือประเทศต่าง ๆ ให้รอดพ้นจากภัยคุกคามเสรีภาพ³⁰ อีกท่าน

²⁹William Reitzel and Others. *United States Foreign Policy* (Washington, D C The Brooking Institution, 1966), p 472

³⁰Robert Strouse-Hupé and Hassy W Hazard. *The Idea of Colonialism* (New York Frederick A Praeger, 1958)

หนึ่งที่เห็นว่าความต้องการมีอำนาจของรัฐผลักดันให้รัฐกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป
ได้แก่ ฮันส์ เจ มอร์แกนทอ (Hans J. Morgenthau) ฮันส์ เจ มอร์แกนทอมีความเชื่อว่า
ความต้องการมีอำนาจไม่ว่าในทางใดทางหนึ่งของรัฐเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้รัฐไม่
ว่าใหญ่หรือเล็กกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป³¹ ตัวอย่างเช่นความต้องการของรัฐบาล
ฝรั่งเศสที่จะเป็นประเทศมหาอำนาจปรมาณูได้ผลักดันให้ฝรั่งเศสกระทำการทดลอง
ระเบิดปรมาณูที่หมู่เกาะหินปะการัง อูว์รวัวในมหาสมุทรแปซิฟิก ในปี ค.ศ. 1974 จน
เป็นเหตุให้ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ยื่นฟ้องต่อศาลโลก และศาลโลกห้ามการทดลอง
ระเบิดดังกล่าว ในมหาสมุทรแปซิฟิก แต่ฝรั่งเศสหาได้ปฏิบัติตามไม่ เห็นได้ว่าความต้องการ
มีอำนาจของรัฐในบางครั้งอาจผลักดันให้รัฐกระทำอันมิชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรม
อันดีระหว่างประเทศได้

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการกระทำมุ่งอธิบายถึงปัจจัยภายในมากกว่าปัจจัยภายนอก
โดยมีการวิเคราะห์สิ่งสำคัญดังต่อไปนี้ คือ³²

1. วิถีทาง (Ways) ที่รัฐ และผู้ตัดสินใจของรัฐดำเนินนโยบายต่างประเทศ
2. วิธีการและวัตถุประสงค์ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ
3. การตัดสินใจในนโยบายของรัฐ

4. ความสามารถต่าง ๆ ของรัฐ

5. สถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนปฏิกิริยากระทบกระทั่งกันระหว่าง
สังคมกับระบบการเมืองภายในประเทศ นักวิชาการที่ใช้ทฤษฎีนี้ศึกษาความสัมพันธ์
ระหว่างประเทศที่นับว่าเด่น ได้แก่ ริชาร์ด เอ็น โรสครานซ์ (Richard N. Rosecrance)³³ ผู้ซึ่งอธิบาย
ถึงบทบาทของปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อการกระทำหรือนโยบายของรัฐ โดยไม่ค่อย
สนใจแรงกระตุ้นหรือปัจจัยภายนอกมากนัก

2. ทฤษฎีปฏิริยาต่อกัน (Interaction Theory)

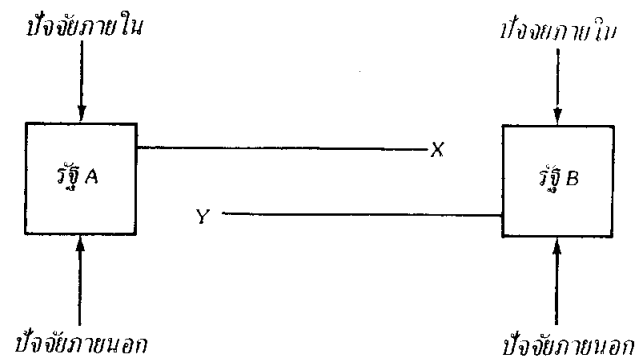
ทฤษฎีปฏิริยาต่อกัน วางสมมุติฐานไว้ว่าการกระทำของรัฐ คือรัฐ B ในรูป
การกระทำของ Y เกิดจากปฏิริยาโต้ตอบ (Reaction) ต่อการกระทำ (Action) ในรูปของ X

³¹Morgenthau, *loc. cit*

³²Abdul A. Said, *Theory of International Relations The Crisis of Relevance* (Englewood Cliffs, N.J. :
Prentice-Hall, Inc , 1968) p. 19.

³³Richard N. Rosecrance, *Action and Reaction in World Politics* (Boston : Little Brown. 1963).

ของรัฐอีกรัฐหนึ่ง คือรัฐ A หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การกระทำหรือนโยบายของรัฐเกิดจากผลของการกระทำหรือนโยบายของอีกรัฐหนึ่ง ดังที่แสดงไว้ตามรูปข้างล่าง

ทฤษฎีนี้ให้ความสนใจต่อปัจจัยภายนอกของรัฐ (เช่น การกระทำหรือนโยบายภายนอกของรัฐ) มากกว่าปัจจัยภายในของรัฐ โดยพยายามอธิบายถึงแบบของปฏิกริยาของรัฐที่มีต่อกันซึ่งอาจเป็นไปได้ในรูปการแข่งขัน (Competition) การร่วมมือกัน (Cooperation) การต่อรอง (Bargaining) และการขัดแย้ง (Conflicting)³⁴ นักวิชาการที่ใช้ทฤษฎีนี้ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้แก่เคนเนท อี บาลดิง (Kenneth E. Boulding)³⁵

3. ทฤษฎีสถาน (Field Theory)³⁶

ทฤษฎีนี้อธิบายว่า ประเทศทั้งหลายในโลกนี้ต่างก็มีการกระทำและบทบาทที่แตกต่างกันออกไป และการกระทำหรือบทบาทดังกล่าวนั้น อาจกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของรัฐอื่น และรัฐอื่นนั้นแสดงปฏิกริยาโต้ตอบออกมา ดังที่ทฤษฎีปฏิกริยาต่อกันได้อธิบายไว้ นักทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่าการที่รัฐจะกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดต่อรัฐอื่น และรัฐอื่นจะมีปฏิกริยาโต้ตอบอย่างหนึ่งอย่างใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 2 ประการดังต่อไปนี้ คือ

1. ขีดความสามารถ (Capability) และค่านิยม (Value) ของรัฐที่ผู้นำของรัฐจะต้องนำมาพิจารณาก่อนตัดสินใจกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป

³⁴Said, *loc. cit.*

³⁵Kenneth E. Boulding, *Conflict and Defense* (New York : Harper & Row, 1962)

³⁶สำหรับหนังสือภาษาไทยที่เขียนเกี่ยวกับทฤษฎีสถาน ดู ดร.กระมล ทองธรรมชาติ *การเมืองระหว่างประเทศ* (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518) หน้า 5.

2. สำเนียง (Perception) หรือแนวโน้มการมองเห็นของรัฐในแง่ที่ว่ากระทำตนจะกระทำหรือปฏิบัติต่อดูอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป จะนำผลอะไรมาสู่รัฐบ้าง

ตัวอย่างเช่น โซเวียตมีขีดความสามารถสูงและมีค่านิยมแบบต้องการขยายอำนาจและอิทธิพลทางด้านทะเลในมหาสมุทรอินเดีย ย่อมมีแนวโน้มในการมองเห็นว่ามหาสมุทรอินเดียเป็นเวทีที่จะส่งเสริมผลประโยชน์ของตนทางการทหารได้มากที่สุด ถ้าโอกาสอำนวย จึงได้ส่งกองเรือรบเข้ามาในมหาสมุทรดังกล่าวอยู่เป็นประจำ ซึ่งการกระทำดังกล่าวของโซเวียตได้ส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของประเทศอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกาในอาณาบริเวณดังกล่าว และสหรัฐอเมริกาจะมีปฏิกิริยาโต้ตอบอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับขีดความสามารถและค่านิยม รวมทั้งการมองเห็นการกระทำของโซเวียตว่าจะเป็นไปในแง่ใด ถ้าสหรัฐอเมริกามองเห็นว่าการกระทำของโซเวียตไม่สู้จะร้ายแรงหรือไม่ค่อยกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ตนเท่าใดนัก และในขณะที่เดียวกันตนมีขีดความสามารถต่ำ และมีค่านิยมแบบไม่ต้องการสร้างความตึงเครียด สหรัฐอเมริกาก็อาจวางเฉย หรือไม่ก็อาจกระทำแต่เพียงประท้วงเท่านั้น แต่เนื่องจากสหรัฐอเมริกามีขีดความสามารถสูง และมีค่านิยมไม่กังวลต่อความตึงเครียดที่จะเกิดขึ้นในมหาสมุทรอินเดีย รวมทั้งมีแนวโน้มมองเห็นการกระทำของโซเวียตเป็นการสร้างอิทธิพลทางการทหารในบริเวณดังกล่าว³⁷ ซึ่งมติขององค์การสหประชาชาติในปี ค.ศ. 1971 ถือว่าเป็นเขตสันติภาพ (Zone of Peace) และกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกาในบริเวณดังกล่าว สหรัฐอเมริกาจึงได้มีปฏิกิริยาโต้ตอบการกระทำของโซเวียต โดยการตัดสินใจตั้งฐานทัพที่เกาะดิเอโก การ์เซีย (Diego Garcia) ขึ้นในปี ค.ศ. 1976

จากกล่าวได้ว่า ถ้านำทฤษฎีปฏิกริยาต่อกันและทฤษฎีนี้ไปใช้ประกอบด้วยกันแล้ว จะทำให้เข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเมืองระหว่างประเทศได้ดียิ่งขึ้น เพราะทฤษฎีสันนามนี้ให้ความสนใจขีดความสามารถ ค่านิยม และการมองเห็น ซึ่งล้วนแต่เป็นปัจจัยภายในที่ทฤษฎีปฏิกริยาต่อกันไม่ได้ให้ความสนใจมากเท่าที่ควร

³⁷นิตยสารเจเนสในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ เป็นนิตยสารเกี่ยวกับกำลังกองทัพเรือนานาชาติอันมีชื่อเสียงของอังกฤษ ได้กล่าวเปิดเผยว่ากำลังกองทัพเรือของโซเวียตมีอำนาจยิ่งยงที่สุดในโลก ดู *กระชาชาติ* 5 มกราคม 2518 หน้า 11.

4. ทฤษฎีเกี่ยวพัน (Linkage Theory)

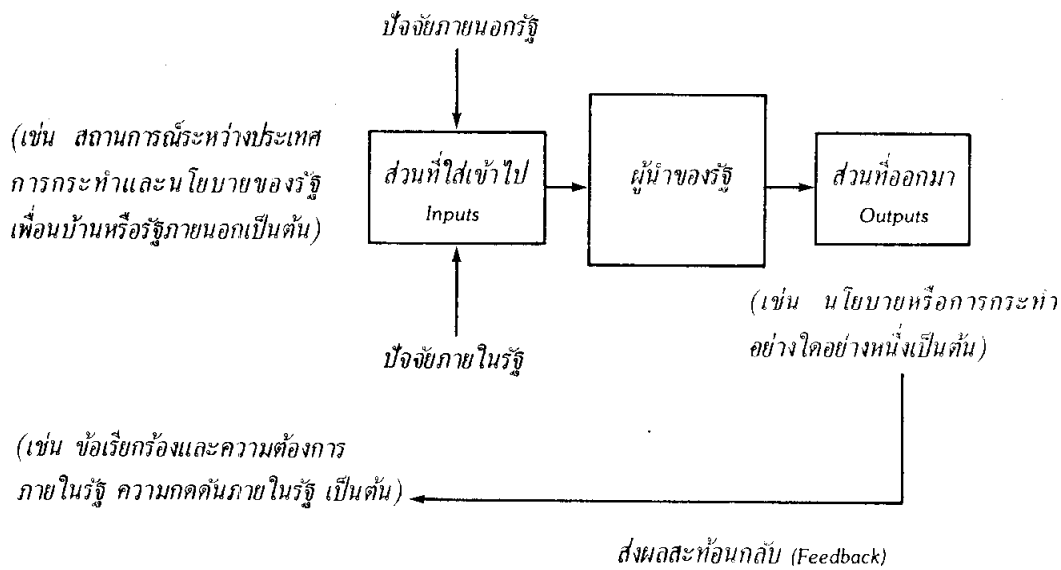
ทฤษฎีนี้อธิบายความเกี่ยวพันกันระหว่างการเมืองระหว่างประเทศและการเมืองภายในของประเทศต่าง ๆ ในแง่ที่ว่า ปракฏการณ์หรือเหตุการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศไม่เพียงแต่เกิดจากผลของปракฏการณ์ทางการเมืองภายในของประเทศต่าง ๆ แต่ยังสามารถจะก่อให้เกิดปракฏการณ์ทางการเมืองภายในของประเทศต่าง ๆ ได้อีกด้วย³⁸ นักทฤษฎีเกี่ยวพันกัน เชื่อว่าการที่รัฐกระทำกรอย่างหนึ่งอย่างใดหรือมีปฏิกิริยาต่อรัฐใดรัฐหนึ่ง ส่วนใหญ่เกิดจากความต้องการหรือความจำเป็นทางการเมืองภายในประเทศนั้น ๆ เป็นสำคัญ

ตัวอย่างเช่น ปракฏการณ์ระหว่างประเทศอันเกิดขึ้นจากการที่ประธานาธิบดีนิกสันไปเยือนปักกิ่งในปี ค.ศ. 1972 ซึ่งถือว่าเป็นการเริ่มยุคแห่งการเจรจา ได้มีส่วนเกี่ยวพันกับการเมืองภายในของสหรัฐอเมริกาที่กำลังมีการหาเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดี เพราะจากการเยือนจีนแดงดังกล่าวได้ทำให้ทูตพิเศษของประธานาธิบดีนิกสัน สามารถเจรจายุติสงครามเวียดนามได้เกือบจะสำเร็จ ซึ่งปракฏการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศดังกล่าว ได้ส่งผลให้ประธานาธิบดีนิกสันได้รับเสียงชัยชนะในการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา

นอกจากนี้ ทฤษฎีเกี่ยวพันยังเป็นทฤษฎีที่อธิบายการกระทำและนโยบายของรัฐได้ดีซึ่งกว่าทฤษฎีทั้งสามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะทฤษฎีนี้ให้ความสนใจทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของรัฐ โดยถือว่า ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายใน และปัจจัยภายนอกของรัฐ ต่างมีส่วนกระตุ้นหรือผลักดันให้รัฐกระทำหรือนำนโยบายอย่างใดอย่างหนึ่งมาใช้ในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเมืองภายในประเทศและการเมืองระหว่างประเทศมีส่วนเกี่ยวพันกัน ปัจจัยภายในและภายนอกของรัฐ เปรียบเสมือนส่วนที่ใส่เข้าไป (Inputs) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้นำของรัฐ (Decision-Maker) เมื่อส่วนที่ใส่เข้าไปผ่านกระบวนการกลั่นกรองพิจารณา (Conversion Process) โดยผู้นำของรัฐหลายขั้นตอนแล้ว (ในแต่ละประเทศกระบวนการกลั่นกรองนี้ อาจเหมือนกันหรือแตกต่างกันออกไปสุดแล้วแต่ชนิดของระบบทางการเมือง) ก็จะได้ส่วนที่เป็นผลออกมา (Outputs) ดังรูปที่แสดงไว้ในหน้าถัดไป

³⁸James N. Rosenau, ed., *Linkage Politics* (New York : Collier Macmillan Ltd, 1969).

กระบวนการกลั่นกรอง (Conversion Process)

จากรูปที่แสดง จะเห็นได้ว่านอกจากปัจจัยภายในและภายนอกที่ผู้นำของรัฐจะต้องพิจารณา
 ดูแล้ว ผู้นำของรัฐจะต้องคำนึงขีดความสามารถและค่านิยมของรัฐ รวมทั้งการมองเห็น
 ของรัฐก่อนที่จะตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป และที่เรียกทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎี
 เกี่ยวพันกันก็เพราะว่าส่วนที่เป็นผลออกมาส่งผลสะท้อนกลับไปยังส่วนที่ใส่เข้าไปจึงถือ
 ได้ว่าส่วนที่ออกมามีความเกี่ยวข้องกันกับส่วนที่ใส่เข้าไป ตัวอย่างเช่น ผู้นำของฝรั่งเศส
 และประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะให้ประเทศฝรั่งเศสเป็นมหาอำนาจปรมาณู
 ซึ่งถือว่าเป็น Input ที่สำคัญของนโยบายที่ผู้นำฝรั่งเศสจะต้องนำมาใช้และการมี Input
 ดังกล่าวได้ทำให้ผู้นำฝรั่งเศสตัดสินใจทดลองอาวุธปรมาณูที่หมู่เกาะอุรัวรัว ในมหาสมุทร
 แปซิฟิก ก็ต้องถือว่าเป็น Output ที่มีความเกี่ยวข้อง (Linkage) กับความต้องการของผู้นำ
 ฝรั่งเศสที่จะสร้างประเทศให้เป็นมหาอำนาจปรมาณูขึ้นมา โดยไม่ให้หน้าน้อยกว่าชาติอื่น
 ผู้ที่ใช้ทฤษฎีนี้ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการเมืองระหว่าง
 ประเทศ ได้แก่ เจมส์ เอ็น โรสเนา (James N. Rosenau)³⁹

³⁹Rosenau, e.d loc cit

เป็นที่น่าสังเกตว่า ทฤษฎีทั้ง 3 ชนิดที่ได้กล่าวมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีการกระทำ ไม่ค่อยให้ความสำคัญและความสนใจต่อสถานการณ์ระหว่างประเทศมากเท่าที่ควร เพราะเห็นว่ามีอิทธิพลต่อการกระทำและนโยบายของรัฐค่อนข้างน้อยกว่าปัจจัยอย่างอื่น และเป็นปัจจัยที่ไม่คงที่ ซึ่งแตกต่างไปจากแนวความคิดของทฤษฎีดุลแห่งอำนาจที่ให้ความสำคัญอย่างมากต่อสถานการณ์ระหว่างประเทศและปัจจัยทุกอย่างซึ่งทำให้นักศึกษาทราบถึงความสลับซับซ้อนของการเมืองระหว่างประเทศได้มากกว่า และเป็นประโยชน์อย่างมากต่อผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศ ซึ่งจะต้องทราบความสำคัญและอิทธิพลของปัจจัยทุก ๆ อย่างก่อนที่จะตัดสินใจดำเนินนโยบายอย่างหนึ่งอย่างใดมาใช้ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีนี้มีข้อบกพร่องในข้อที่ว่าให้ความสำคัญต่อปัจจัยทุก ๆ อย่างไม่ว่าปัจจัยนั้นจะเป็นปัจจัยภายในหรือภายนอกก็ตาม ซึ่งบางครั้งทำให้เสียเวลาในการวิเคราะห์ปัจจัยบางอย่างที่มีอิทธิพลน้อย หรือไม่มีอิทธิพลเลยต่อการกำหนดนโยบาย

5. ทฤษฎีดุลอำนาจ (Balance of Power Theory)⁴⁰

ทฤษฎีดุลอำนาจ ถือว่าโลกซึ่งประกอบด้วยรัฐมีจำนวนกว่า 140 ประเทศ มีคุณภาพของพลังต่าง ๆ ซึ่งถ้าหากไม่มีดุลภาพดังกล่าวในโลกแล้ว สันติภาพก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ ทฤษฎีนี้ ถือว่าสถานการณ์ระหว่างประเทศมีอิทธิพลสำคัญมากต่อประเทศต่าง ๆ และถือว่ามีส่วนผลักดันให้รัฐกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป ทฤษฎีนี้ ตั้งสมมุติฐานไว้ว่าถ้าหากสถานการณ์ระหว่างประเทศเป็นไปในรูปที่รัฐแต่ละรัฐหรือกลุ่มรัฐแต่ละกลุ่มมีอำนาจทัดเทียมกันแล้ว การรุกรานซึ่งกันและกันเกิดขึ้นได้ยาก เพราะไม่แน่ใจว่าตนจะเป็นฝ่ายชนะ นอกจากนี้ นักทฤษฎีดุลแห่งอำนาจเชื่อว่าการที่รัฐกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดต่อรัฐอื่น ๆ หรือมีปฏิกิริยาโต้ตอบอย่างใดอย่างหนึ่งต่อการกระทำของรัฐอื่น ๆ นั้นส่วนใหญ่เกิดจากความต้องการ 2 ประการ คือ

1. ต้องการรักษาซึ่งอำนาจและอิทธิพล
2. ต้องการที่จะให้ได้มาซึ่งอำนาจและอิทธิพล

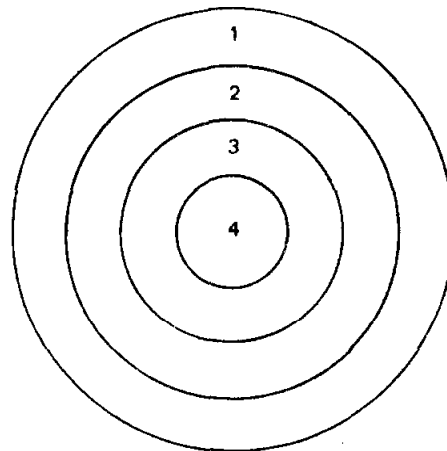
ถ้าเปรียบเทียบทฤษฎีนี้กับทฤษฎีอื่น ๆ แล้ว นับได้ว่าเป็นทฤษฎีที่อธิบายสภาพการเมืองระหว่างประเทศได้ใกล้เคียงกับความจริงมากที่สุด จึงเป็นทฤษฎีอรรถนิยม (Realist Theory) โดยแท้ ตามแนวความคิดของทฤษฎีนี้ ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการกระทำของรัฐ

⁴⁰George Liska, *International Equilibrium* (Cambridge Harvard University Press. 1957)

ได้แก่ ความต้องการของรัฐที่จะรักษาสถานะดุลแห่งอำนาจ เมื่อใดก็ตามเกิดมีรัฐพยายามทำลายระบบดุลอำนาจ ก็จะมีรัฐหนึ่งหรือกลุ่มรัฐคอยขัดขวาง กล่าวได้ว่า ความต้องการที่จะรักษาสถานะดุลอำนาจของโลกเอาไว้ เป็นปัจจัยคอยขัดขวางมิให้รัฐหนึ่งรัฐใดกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดตามอำเภอใจ ซึ่งจะยังผลให้โลกมีสันติภาพ แต่สันติภาพในระบบดุลอำนาจไม่ค่อยมั่นคงถาวร เพราะอำนาจของรัฐเป็นปัจจัยที่ไม่คงที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น นักอุดมคติ (Idealist) หรือนักเพื่อฝันที่จะเห็นโลกมีสันติภาพอย่างถาวรจึงไม่ค่อยจะชอบทฤษฎีดุลอำนาจเท่าใดนัก เพราะไม่ได้ให้ความหวังแก่ผู้ต้องการสันติภาพอันถาวร นอกจากนี้ ทฤษฎีดุลอำนาจก็ไม่สามารถทำนายวิถีทางในทางการเมืองระหว่างประเทศและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอนาคตได้มากนัก เพราะมัวแต่สนใจกับสถานการณ์ระหว่างประเทศในปัจจุบันมากกว่าในอนาคต

6. ทฤษฎีระบบ (Systems Theory)

ทฤษฎีนี้อธิบายว่า โลกอันประกอบไปด้วยประเทศใหญ่น้อยนั้นเป็นระบบใหญ่ซึ่งเรียกว่าระบบโลกหรือระบบระหว่างประเทศ (International System) ซึ่งประกอบด้วยระบบรองอีกหลายระบบ (Sub-Systems) ดังรูปที่แสดงไว้ข้างล่างนี้

ระบบที่ 1 = ระบบโลก (International System) ในปัจจุบันมีลักษณะเป็นไปในรูปขั้วทวีมหาอำนาจที่ไม่เคร่งครัดอย่างมาก (Very Loose Bipolar System) ดังได้อธิบายไว้โดยละเอียดในบทที่ 3 ที่ว่าด้วยระบบโลก

ระบบที่ 2 = ระบบรองในระดับระหว่างประเทศ (Sub-International System)

ระบบที่ 3 = ระบบแห่งชาติ (National System)

ระบบที่ 4 = ระบบรองแห่งชาติหรือระบบภายในแต่ละชาติ (Sub-National System)

ผู้ที่มีบทบาทหรือตัวกระทำ (Actors) ในระบบที่ 1, 2 และ 3 นั้นได้แก่รัฐและองค์การระหว่างประเทศ เช่นถ้าในระดับโลก คือ ระบบที่ 1 ได้แก่องค์การสหประชาชาติ ถ้าในระดับรองลงมา คือ ระบบที่ 2 ได้แก่องค์การในส่วนภูมิภาคต่างๆซึ่งมีทั้งองค์การทางด้านทหาร และองค์การทางด้านเศรษฐกิจและสังคมและการเมือง ส่วนผู้ที่มีบทบาทในระบบที่ 4 ซึ่งเป็นระบบที่เล็กที่สุดนั้น ได้แก่ พรรคการเมือง ผู้นำพรรครัฐบาล ระบบเศรษฐกิจและสังคมภายใน กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลักดัน เป็นต้น มีบ่อยครั้งที่ประเทศมหาอำนาจในระบบโลกเข้าไปมีบทบาทเป็นผู้แสดงสำคัญในส่วนภูมิภาคต่างๆ ซึ่งบางครั้งก็ทำให้เกิดความวุ่นวาย หรือเกิดการถ่วงดุลอำนาจหรือบางครั้งก็ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศต่างๆ ในส่วนภูมิภาค อาจกล่าวได้ว่า ระบบโลกซึ่งเป็นระบบที่ใหญ่ที่สุด มีอิทธิพลต่อระบบต่างๆ ที่อยู่รองลงไป คือ ระบบที่ 2, 3 และ 4 และเมื่อใดระบบโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป ระบบรองก็มักจะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เพราะฉะนั้นแล้วความสัมพันธ์ระหว่างระบบโลกกับระบบรองจะยุ่งยากทันที นักทฤษฎีระบบมีความเชื่อว่า การที่ประเทศต่างๆ ในโลกนี้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปก็เพื่อจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างดังต่อไปนี้⁴¹

1. ต้องการรักษาระบบที่ตนเห็นว่าดีให้คงอยู่ไว้
2. ต้องการแสดงบทบาทในระบบที่เป็นอยู่ในขณะนั้น และ
3. ต้องการสร้างระบบขึ้นมาใหม่ตามที่ตนต้องการ

จุดประสงค์ทั้ง 3 ประการดังกล่าว อาจถือได้ว่าเป็นปัจจัยซึ่งมีส่วนกระตุ้นผลักดันให้รัฐกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป ดังนั้น ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์กันและทฤษฎีดุลแห่งอำนาจจะผิดแผกแตกต่างกันกับทฤษฎีระบบก็แต่ในข้อที่ว่าทฤษฎีระบบสามารถอธิบายการกระทำของรัฐได้ในลักษณะที่กว้างขวางกว่าโดยพิจารณาการกระทำ และปฏิกริยาทั้งหมดที่เกิดขึ้นในระบบโลก ส่วนทฤษฎีดุลแห่งอำนาจพิจารณาแต่เพียงการกระทำของรัฐบาลรัฐที่ทำลายหรือรักษาดุลแห่งอำนาจเท่านั้นสำหรับทฤษฎีปฏิสัมพันธ์กัน ก็พิจารณาปฏิกริยาของรัฐที่มีต่อกันเพียง 2 ประเทศหรือ 2 กลุ่มเท่านั้น ซึ่งเห็นได้ว่าเป็นการศึกษาการกระทำและปฏิกริยาของรัฐในลักษณะที่แคบกว่าทฤษฎีระบบ ตัวอย่างในเรื่องบทบาทของทฤษฎีทั้ง 3 นี้ อาจเห็นได้จากเหตุการณ์ในอดีต กล่าวคือ ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์กัน และทฤษฎีดุลอำนาจนั้น อธิบายถึงการกระทำของอังกฤษ ตลอดศตวรรษที่ 19 และตอนต้น

⁴¹Morton A Kaplan. *System and Process of International Politics* (New York John Wiley and Sons, Inc. 1964).

ศตวรรษที่ 20 ว่ามีปฏิกริยาโต้ตอบต่อเหตุการณ์ในยุโรปโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาดุลอำนาจในยุโรป ซึ่งเป็นหัวใจแห่งการเมืองระหว่างประเทศในสมัยนั้น แต่ทฤษฎีทั้งสองดังกล่าวก็ไม่อาจให้เหตุผลได้ว่า ทำไมและเพราะเหตุใดสหรัฐอเมริกาจึงเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 เพราะสหรัฐอเมริกาไม่เคยเข้าไปมีบทบาทในการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจหรือเพื่อรักษาดุลแห่งอำนาจในยุโรปมาก่อนเลย ทฤษฎีระบบสามารถให้คำตอบต่อปัญหาดังกล่าวได้ดีกว่า โดยอธิบายให้เห็นได้ชัดว่าการที่สหรัฐอเมริกาเข้าสู่สงครามโลกนั้น เพราะสงครามโลกกระทบกระเทือนระบบระหว่างประเทศ ซึ่งสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนประกอบอยู่และได้รับผลกระทบกระเทือนไปด้วย จึงได้ตัดสินใจเข้าสู่สงครามโลกครั้งแรก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปกป้องรักษาระบบระหว่างประเทศในขณะนั้นมีให้ถูกทำลายจากการกระทำของเยอรมนีและในขณะเดียวกัน สหรัฐอเมริกาก็ไม่พอใจระบบโลกที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ซึ่งมีแต่ความวุ่นวายจึงมีความปรารถนาที่จะสร้างระบบโลกขึ้นมาใหม่ ในรูปการรักษาความมั่นคงและความปลอดภัยร่วมกัน (Collective Security System) เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ ดังจะเห็นได้จากที่สหรัฐอเมริกาสนับสนุนการก่อตั้งองค์การสันนิบาตชาติขึ้น ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก สำหรับสงครามโลกครั้งที่สองนั้นสหรัฐอเมริกาเข้าร่วมก็เพราะมีจุดประสงค์ที่จะป้องกันระบบรักษาความมั่นคง และความปลอดภัยร่วมกันไม่ให้ถูกทำลายไป

ในปัจจุบัน นักวิชาการสนใจในการสร้างทฤษฎีระบบทั่วไป (General Systems Theory) ขึ้นเพื่อใช้อธิบายอิทธิพลของระบบโลกที่มีต่อการกระทำและนโยบายของประเทศต่าง ๆ กล่าวคือ ถ้าประเทศใดก็ตามกระทำการใด ๆ อันมีผลกระทบกระเทือนต่อระบบโลกหรือทำให้ระบบหมิ่นเหม่ต่ออันตรายประเทศอื่น ๆ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของระบบโลกที่ได้รับความกระทบกระเทือนอาจดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อรักษาระบบหรือสร้างระบบขึ้นมาใหม่⁴² ทฤษฎีนี้กำลังเป็นที่สนใจอย่างมากในบรรดาผู้ศึกษาวิชาการเมืองระหว่างประเทศ เพราะเป็นทฤษฎีที่ให้คำอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการ (Process) ของการเมืองระหว่างประเทศได้กว้างขวางกว่าทฤษฎีอื่น ๆ

นอกจากทฤษฎีระบบโดยทั่วไปแล้ว นักวิชาการทุกวันนี้พยายามที่จะสร้างทฤษฎีทั่วไป (General Theory) ขึ้นมาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศได้ทั้งหมด เช่น ทฤษฎีทั่วไปเพียงทฤษฎีเดียวสามารถอธิบายเรื่องการขัดแย้ง วิกฤตการณ์

⁴²ดู Charles A. Mc Clelland "Applications of General Systems Theory in International Relations," *Main Current in Modern Thought*, 12, 1955

และสงครามได้ทั้งหมด โดยไม่ต้องใช้ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่อธิบายเหตุการณ์ได้แต่เพียงเฉพาะอย่างเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ความพยายามของนักวิชาการในเรื่องนี้ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากพฤติกรรมของรัฐเปลี่ยนแปลงง่ายและตัวแปร (Variables) ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีมากจนกระทั่งทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพียงทฤษฎีเดียว ไม่สามารถที่จะอธิบายพฤติกรรมทั้งหลาย ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้หมดทุกอย่าง

7. ทฤษฎีทำนาย (Predictive Theory)

นอกจากทฤษฎีทั้ง ๘ ที่ช่วยทำให้เข้าใจถึงมูลเหตุอันสลับซับซ้อนที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ระหว่างประเทศขึ้นแล้ว นักวิชาการยังได้สร้างทฤษฎีขึ้นมาเพื่อ ทำนายการกระทำของฝ่ายตรงกันข้ามล่วงหน้า ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากต่อผู้มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ (Decision-Makers) ที่ต้องการทราบล่วงหน้าว่า ประเทศอื่นจะมีปฏิกิริยาอย่างไรบ้างกับการกระทำหรือนโยบายที่ตนจะนำมาใช้ (อย่างไรก็ตาม ก็เป็นแต่เพียงทฤษฎีทำนายที่ยังไม่อาจจะทำนายการกระทำของรัฐฝ่ายตรงกันข้ามได้ถูกต้องอย่างเด็ดขาด เพราะการทำนายว่า ฝ่ายตรงข้ามอาจทำเช่นนั้นหรือทำเช่นนั้น อาจจะไม่เกิดขึ้นจริงตามที่ได้ทำนายไว้ก็ได้) ทฤษฎีดังกล่าวได้แก่ ทฤษฎีเกม การจำลองแบบสมมุติ และทฤษฎีฉายภาพข้อมูล⁴³

ก. ทฤษฎีเกม (Games Theory)⁴⁴

ทฤษฎีเกม อธิบายว่า การเมืองภายในหรือการเมืองระหว่างประเทศก็ดี ต่างก็มีลักษณะคล้ายเกมชนิดหนึ่ง ซึ่งมีการแข่งขัน (Competition) และในการแข่งขันกันนี้ จะต้องเป็นผู้แสดงบทบาทหรือตัวกระทำ (Actors) ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป โดยผู้แสดงเหล่านั้นจะต้องเป็นผู้มีเหตุผลในการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ (Strategy) หรือยุทธวิธีที่อำนวยความสะดวกแก่ตนมากที่สุด และในกรณีที่ต้องเผชิญกับการสูญเสียซึ่งไม่อาจจะทนต่อไปได้ ผู้แสดงจะต้องยอมแพ้โดยทันที ถ้าผู้แสดงไม่มีเหตุผลโดยไม่ยอมแพ้ก็จะมีผลทำให้การทำนายของทฤษฎีนี้ผิดทันที ปัญหาที่ว่าผู้แสดงหรือตัวกระทำจะต้องมีเหตุผลนั้น ไม่มีสิ่งใดกล้ารับประกัน เพราะบ่อยครั้งที่ความไม่มีเหตุผลปรากฏอยู่ในเกมของการเมืองทั้งภายใน

⁴³สำหรับหนังสือภาษาไทยที่เขียนเกี่ยวกับทฤษฎีทั้ง ๓ นี้ ดู ดร.กระมล ทองธรรมชาติ ใน *รวมบทความความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ* (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์ แห่งประเทศไทย, 2515) หน้า 23 - 28.

⁴⁴Martin Shubik, *Game Theory and Related Approaches to Social Behavior* (New York : John Wiley & Sons, Inc., 1964) pp. 70-74; สำหรับเรื่องทฤษฎีเกมดู Thomas C. Shelling, *The Strategy of Conflicts* (New York : Oxford Galaxy Edition, 1963).

ประเทศและการเมืองระหว่างประเทศ จึงทำให้การทำนายโดยอาศัยทฤษฎีนี้ไม่ค่อยถูกต้องตามความเป็นจริงเท่าใดนัก ดังนั้น ทฤษฎีนี้จึงมีประโยชน์ค่อนข้างน้อยต่อผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศ เพราะไม่สามารถให้คำทำนายที่ถูกต้องอย่างสมบูรณ์ได้ล่วงหน้า

ในการใช้ทฤษฎีเกม นักทฤษฎีจะพยายามให้ค่าของยุทธศาสตร์หรือยุทธวิธี และผลต่าง ๆ ออกมาในรูปตัวเลข แล้วใช้วิธีทางคณิตศาสตร์เข้าช่วยในการคำนวณว่าฝ่ายตรงกันข้าม น่าจะอย่างไรบ้างในสถานการณ์เช่นนั้น

ข. *วิธีจำลองแบบสมมติ (Simulation Technique)*

วิธีนี้ยอมรับคำอธิบายของทฤษฎีเกมเกี่ยวกับผู้แสดงในเวทีการเมืองภายในประเทศและการเมืองระหว่างประเทศทุกประการ แต่แตกต่างกับทฤษฎีเกมที่ว่ามีการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์มาช่วยในการหาคำตอบ ซึ่งมีลักษณะเป็นการทำนายว่า ถ้าฝ่ายหนึ่งใช้ยุทธศาสตร์ (Strategy) หรือยุทธวิธีอย่างหนึ่ง อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นฝ่ายตรงกันข้ามน่าจะนำยุทธวิธีอย่างใดมาใช้บ้าง การที่จะทำนายเช่นนี้ได้ จะต้องมีการสร้างแบบจำลองสมมติ (Simulation Model) ขึ้นมา และผู้สร้างแบบจำลองสมมติจะต้องให้ค่าของข้อมูล (Data) ดังต่อไปนี้ ออกมาเป็นตัวเลขคือ

- ก. ข้อมูลที่สื่อแสดงให้เห็นว่ามีอิทธิพลเหนือการกระทำของตน
- ข. ข้อมูลที่มีอิทธิพลเหนือการกระทำของฝ่ายศัตรูและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศัตรู เช่น การพยากรณ์กำลังอาวุธ กำลังทหาร เป็นต้น
- ค. ข้อมูลที่เกี่ยวกับยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีที่ฝ่ายตรงกันข้ามจะเลือกเอามาใช้ หลังจากได้ค่าข้อมูลดังกล่าวแล้ว ผู้สร้างแบบจำลองสมมติจะทำโปรแกรม (Program) ที่บรรจุค่าของข้อมูล เพื่อนำไปใส่ในเครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องคอมพิวเตอร์จะให้คำตอบในลักษณะการคาดคะเน และทำนายว่า ถ้าฝ่ายหนึ่งใช้ยุทธวิธีและยุทธศาสตร์อย่างหนึ่ง ฝ่ายตรงกันข้ามจะใช้ยุทธวิธีอย่างใดบ้าง อย่างไรก็ดี การทำนายดังกล่าวจะถูกต้องกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นจริง ๆ หรือไม่นั้น ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์และความถูกต้องของแบบจำลองสมมติที่สร้างขึ้นมา และความสมบูรณ์ของแบบจำลองสมมตินั้น จะเกิดขึ้นได้ก็แต่ในกรณีที่การสร้างแบบจำลองสามารถให้ค่าของข้อมูลทุก ๆ อย่าง ออกมาเป็นตัวเลขที่ถูกต้อง แต่มีบางกรณีซึ่งมักพบบ่อยมากในเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองของมนุษย์ ที่ผู้สร้างแบบจำลองสมมติไม่สามารถให้ค่าของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก (Feelings) ทัศนคติ (Attitudes) หรือขวัญและกำลังใจ (Morale) ออกมาเป็นตัวเลข

ได้โดยถูกต้อง ซึ่งยังผลให้ได้รับคำตอบจากเครื่องคอมพิวเตอร์ ในลักษณะที่ทำนายท่ามกลาง
จากความเป็นจริงอยู่บ่อย ๆ ตัวอย่างเช่น การที่สหรัฐอเมริกาเข้ามายุ่งเกี่ยวกับสงคราม
เวียดนามอย่างไม่น่าจะเป็นไปได้ ทั้ง ๆ ที่ได้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ช่วยในการตัดสินใจ
อยู่ทุกขณะนั้น เป็นเพราะการให้ค่าของข้อมูลเกี่ยวกับขวัญและกำลังใจของชาติเวียดนาม
ที่ออกมาเป็นตัวเลขที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งทำให้สหรัฐอเมริกาประเมินท่าทีความเข้มแข็งและ
กำลังใจ ในการทำสงครามของชาวเวียดนามอย่างผิด ๆ

ค. การฉายภาพในอนาคต (Projection Technique)

การฉายภาพในอนาคต อาจทำได้โดยวิธีฉายหนังหรือฉายสไลด์ โดยนักวิชาการ
นำข้อมูลที่สังเกตเห็นว่าจะมีอิทธิพลต่อการกระทำและนโยบายของประเทศต่าง ๆ ในอนาคต
เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการสะสมกำลังอาวุธหรือกำลังทหาร ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ
ข้อมูลเกี่ยวกับการเพิ่มขึ้นของประชากร ข้อมูลเกี่ยวกับความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยีของประเทศต่าง ๆ มาฉายให้เห็นเป็นภาพ พร้อมกับคาดคะเนและทำนาย
ว่า จะเปลี่ยนแปลงไปในทางใดบ้างในระยะ 5 ปี หรือ 10 ปีข้างหน้า และการเปลี่ยนแปลง
เช่นว่านั้น จะมีผลทำให้ประเทศต่าง ๆ มีนโยบายเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง และจะก่อให้เกิด
ผลกระทบกระเทือนต่อระบบการเมืองระหว่างประเทศอย่างไรบ้างในอนาคต อาจ
กล่าวได้ว่า วิธีการทำนายโดยอาศัยวิธีการฉายภาพ เป็นประโยชน์ต่อผู้กำหนดนโยบาย
ต่างประเทศ ซึ่งมีแผนกำหนดนโยบายระยะยาว (Long Ranged Policy) อย่างไรก็ตาม การ
ทำนายโดยอาศัยวิธีนี้ย่อมมีการผิดพลาดได้ ถ้าหากว่าข้อมูลที่น่ามาฉายเป็นข้อมูลที่ไม่
ถูกต้องตรงกับความจริง

1.8 แนวระบบ (Systems Approach)

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวระบบ เป็นวิธีการศึกษาซึ่ง
นักวิชาการนำมาใช้เมื่อไม่นานมานี้เอง คำว่า “ระบบ” ตามการศึกษาในแนวนี้นี้ หมายถึง
ที่รวมของหน่วยต่าง ๆ (Units) (เช่น รัฐต่าง ๆ) ซึ่งต่างมีสัมพันธ์ภาพ (Relationship) ต่อกัน⁴⁵
ตัวอย่างเช่น ในการศึกษาการตัดสินใจในแต่ละกรณีของรัฐต่าง ๆ ตามแนวระบบมักจะ
มีการศึกษาในเรื่องการติดต่อเกี่ยวข้องกับระหว่างรัฐต่าง ๆ ที่มีบทบาทในเวทีการเมืองระหว่าง
ประเทศรวมอยู่ด้วย เห็นได้ว่าหน่วยต่าง ๆ ที่จะถูกนำมาวิเคราะห์ในการศึกษาตามแนว
นี้ ได้แก่รัฐต่าง ๆ และการกระทำต่าง ๆ ของรัฐโดยนักวิชาการอธิบายการกระทำของ

⁴⁵Charles McClelland, “Systems and History in International Relations : Some Perspectives for Empirical
Research Theory,” *General Systems*, III (1958), p. 229.

รัฐ และปรากฏการณ์ระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระเบียบและเป็นระบบ (Systematization of International Phenomena)⁴⁶

ศาสตราจารย์ บรอดดี (Brody) ได้กล่าวอย่างมีเหตุผลว่า รัฐแต่ละรัฐถือว่าเป็นหน่วยแต่ละหน่วยในระบบระหว่างประเทศ และพฤติกรรมที่รัฐแสดงออกมานั้น สามารถเป็นส่วนที่ใส่เข้าไป (Inputs) ของรัฐอื่น ๆ ได้⁴⁷ ซึ่งปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นคล้ายคลึงกับ Input-Output Model ดังที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อที่ว่าด้วยทฤษฎีเกี่ยวพันกัน อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้ระบบระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเมืองระหว่างประเทศ ดำเนินอยู่ต่อไปทุกวันนี้ได้แก่ ส่วนที่ใส่เข้าไป (Inputs) และส่วนที่ออกมา (Outputs) โดยส่วนที่ใส่เข้าไปนั้นจะทำหน้าที่เป็นตัวเร้า (Stimuli) กระตุ้นให้รัฐกระทำสิ่งหนึ่งออกมาในลักษณะต่าง ๆ กัน ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการสนับสนุนช่วยเหลือ (Supports) หรือการเรียกร้องต้องการ (Demands) การเรียกร้องต้องการนั้น อาจเป็นไปได้หลายแบบ อาทิเช่น ความต้องการซึ่งอำนาจ และความมั่นคงปลอดภัย ความยุติธรรม ความมั่งคั่ง เป็นต้น ความต้องการ หรือการเรียกร้องดังกล่าว อาจได้รับการสนับสนุนและเห็นดีด้วย จากผู้นำของรัฐอื่น ๆ การสนับสนุนในข้อเรียกร้องและความต้องการของรัฐเห็นได้จาก ส่วนที่ออกมา (Outputs) ของระบบระหว่างประเทศ ซึ่งอาจเป็นนโยบายหรือการกระทำขององค์การระหว่างประเทศในระดับสากล (เช่นองค์การสหประชาชาติ ที่รัฐทั้งหลายเป็นสมาชิก) ซึ่งตอบสนองความต้องการของรัฐทั้งหลายที่เรียกร้อง เมื่อใดส่วนที่ออกมาไม่ตอบสนองความต้องการของรัฐที่เรียกร้อง เราเรียกว่า Negative Output และไม่ว่า Output จะตอบสนองความต้องการของรัฐหรือไม่ก็ตาม ตัว Output นี้จะส่งผลสะท้อนกลับ (Feedback) ไปยังความต้องการของรัฐที่เรียกร้อง ซึ่งอาจทำให้เกิดความต้องการหรือข้อเรียกร้องใหม่ ๆ ซึ่งมีผลทำให้กระบวนการของปฏิกิริยาทั้งหลายของรัฐที่มีต่อกันในระบบระหว่างประเทศ ดำเนินต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ศาสตราจารย์ คาร์ล ดับเบิลยู ดอยช์ (Karl W. Deutsch) ได้กล่าวว่า Feedback นั้นมีขอบเขตกว้างขวาง ดังนั้น จึงทำให้เกิดการวิเคราะห์ และการวัดได้อย่างกว้างขวาง⁴⁸ ดังจะเห็นได้จากการที่นักวิจัยสามารถระบุ และวัดจำนวนองค์ประกอบทั้งหลายอยู่ใน Feedback ตัวอย่างเช่น นักวิจัยสามารถประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการ Feedback ในแง่ของจำนวนและขนาดของส่วนที่ออกมาแบบนิเสธ

⁴⁶Richard Brody, "Cognition and Behavior A Model of Inter-Unit Relations," Unpublished paper delivered at the University of Colorado in March, 1964. p 17

⁴⁷Morton A Kaplan, *System and Process in International Politics* (New York John Wiley, 1957).

⁴⁸Karl W Deutsch, *The Nerves of Government* (New York The Free Press of Glencoe, 1963), p. 185

(Negative Output) ซึ่งจะช่วยในการทำนายเสถียรภาพของระบบว่ามีมากน้อยเพียงใด กล่าวได้ว่า การวิเคราะห์ Feedback ไม่เพียงแต่ช่วยชี้ให้เห็นถึงระดับของปรากฏการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปมา แต่ยังชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ ๆ ในระบบระหว่างประเทศอีกด้วย

นอกจากวิเคราะห์ตัวรัฐ และการกระทำของรัฐรวมทั้งสิ้นแล้ว ศาสตราจารย์ เดวิด ซิงเกอร์ ได้แนะนำว่า ควรนำลักษณะและสภาพแวดล้อมทางด้านเทคโนโลยี ลักษณะ และสภาพของวัฒนธรรม (เช่น norms, values, expectation เป็นต้น) และขนาดของโครงสร้าง หรือสถาบันที่อยู่ในระบบ (เช่น จำนวนของรัฐ, การร่วมมือในรูปองค์การระหว่างประเทศ เป็นต้น) เข้ามาพิจารณาในการวิเคราะห์ระบบด้วย⁴⁹ เพราะจะทำให้การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวระบบมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น คุณประโยชน์ของการศึกษาตามแนวนี้มีอยู่หลายอย่างที่นับว่าสำคัญก็คือ ทำให้เราทราบถึงเนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ เช่น การรักษาไว้ซึ่งระบบ การออกกฎเกณฑ์ภายในระบบการกระทำและความเสื่อมถอยของระบบต่าง ๆ ที่อยู่ในระบบระหว่างประเทศ ซึ่งการทราบในเรื่องดังกล่าวจะช่วยได้อย่างมาก ในการอธิบายหรือทำนายพฤติกรรมที่สามารถเปลี่ยนแปลงรูปร่างของระบบโลก หรือระบบระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นประโยชน์แก่ผู้กระทำการวิเคราะห์ และศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงหรือการแปลงรูปของระบบระหว่างประเทศ

2. แบบต่าง ๆ ของการวิเคราะห์ (Patterns of Analysis)

ในการที่จะเข้าใจในเนื้อหาและข้อมูลอันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ วิธีวิเคราะห์ (analysis) เป็นวิธีที่ช่วยได้มากที่สุด วิธีวิเคราะห์มีอยู่หลายแบบด้วยกัน ที่สำคัญ ๆ มีอยู่ 4 แบบ คือการวิเคราะห์แบบพรรณนา (Descriptive Analysis) การวิเคราะห์แบบทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้า (Predictive Analysis) การวิเคราะห์ระบบสร้างแนวบรรทัดฐาน (Normative Analysis) และการวิเคราะห์แบบแนะแนวทาง (Prescriptive Analysis)

2.1 การวิเคราะห์แบบพรรณนา (Descriptive Analysis)

การวิเคราะห์แบบนี้มุ่งอธิบายสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นมาแล้ว วิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนาประกอบด้วย เทคนิคหลายอย่างหลายแบบด้วยกัน ผู้วิเคราะห์พรรณนาสิ่งต่างๆ ที่ได้เกิดขึ้นและสร้างกฎเกณฑ์ทั่วไปขึ้น การวิเคราะห์แบบพรรณนาโดยมากเป็นไปในแบบ

⁴⁹J. David Singer, ed., *Human Behavior and International Politics* (Chicago : Rand McNally, 1969), pp. 36-37.

ใช้คำกล่าวด้วยวาจา ส่วนการอธิบาย (Explanation) ต้องอาศัยสถิติหรือการรวมกันระหว่างสถิติและคำกล่าวด้วยวาจา การวิเคราะห์แบบพรรณนาเป็นแบบที่นักศึกษานิยมใช้มากที่สุด เพราะว่าเป็นรากฐานของการวิจัยแบบอื่น ๆ อีก 3 แบบ ซึ่งจะได้กล่าวในลำดับต่อไป ตัวอย่างหนังสือที่เขียนตามวิเคราะห์แบบพรรณนา (Descriptive Analysis) ได้แก่ *Introduction to International Politics* เขียนโดย William D. Coplin⁵⁰

2.2 การวิเคราะห์แบบทำนายหรือคาดคะเน (Predictive Analysis)

การวิจัยแบบทำนายมีส่วนเกี่ยวข้องกับอย่างใกล้ชิดกับการวิจัยแบบที่หนึ่ง การวิจัยแบบที่สองนี้ มุ่งอธิบายถึงอะไรบางอย่างจะเกิดขึ้นในอนาคต และมักจะปรากฏในการวิจัยแบบพรรณนา การวิจัยแบบทำนายจะกระทำได้ดีก็โดยอาศัยประวัติศาสตร์ของโลกแห่งความจริงหรือตัวเลขที่ได้จากห้องทดลอง ปอยครั้งที่ผู้เขียนหรือนักศึกษาในสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ใช้ทั้งการวิเคราะห์แบบพรรณนาและการวิเคราะห์แบบทำนายควบคู่กันไป

2.3 การวิเคราะห์แบบสร้างแนวบรรทัดฐาน (Normative Analysis)

การวิเคราะห์แบบสร้างแนวบรรทัดฐานอาศัยการวิเคราะห์แบบพรรณนาโดยสร้างกฎเกณฑ์และบรรทัดฐานเกี่ยวกับข้อมูลและเรื่องราวที่ได้มาจาก วิเคราะห์แบบพรรณนา และการวิเคราะห์โดยอาศัยหลักดังกล่าว จำเป็นจะต้องจัดข้อมูลหรือเรื่องราวให้เป็นระเบียบตามที่สมควร ดังนั้น ความสำเร็จในการวิเคราะห์แบบนี้จึงขึ้นอยู่กับปัญหาที่ว่าข้อมูลหรือเรื่องราวที่จัดเป็นระเบียบพร้อมอยู่ในมือหรือไม่แค่นั้นเพียงใด

2.4 การวิเคราะห์แบบแนะนำ (Prescriptive Analysis)

การวิเคราะห์แบบแนะนำ เป็นการวิเคราะห์แบบผสมระหว่าง การวิเคราะห์แบบ Normative และการวิเคราะห์แบบทำนายล่วงหน้า การวิเคราะห์แบบนี้เป็นการชี้ช่องแนะนำเกี่ยวกับการกระทำที่ควรจะต้องทำอย่างไร และแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาของผู้วิเคราะห์ที่จะให้โลกเป็นอย่างไร และจะต้องวางแผนประการใดที่จะให้โลกเป็นไปตามที่ตนประสงค์

การวิเคราะห์แบบแนะนำสามารถกระทำได้หลายแบบด้วยกัน คือ

ประการแรก อาจใช้เป็นเครื่องมือแสดงผลสรุปในการวิเคราะห์แบบอื่น ๆ

⁵⁰ William D Coplin. *Introduction to International Politics A Theoretical Overview* (Chicago Markham Publishing Co 1971)

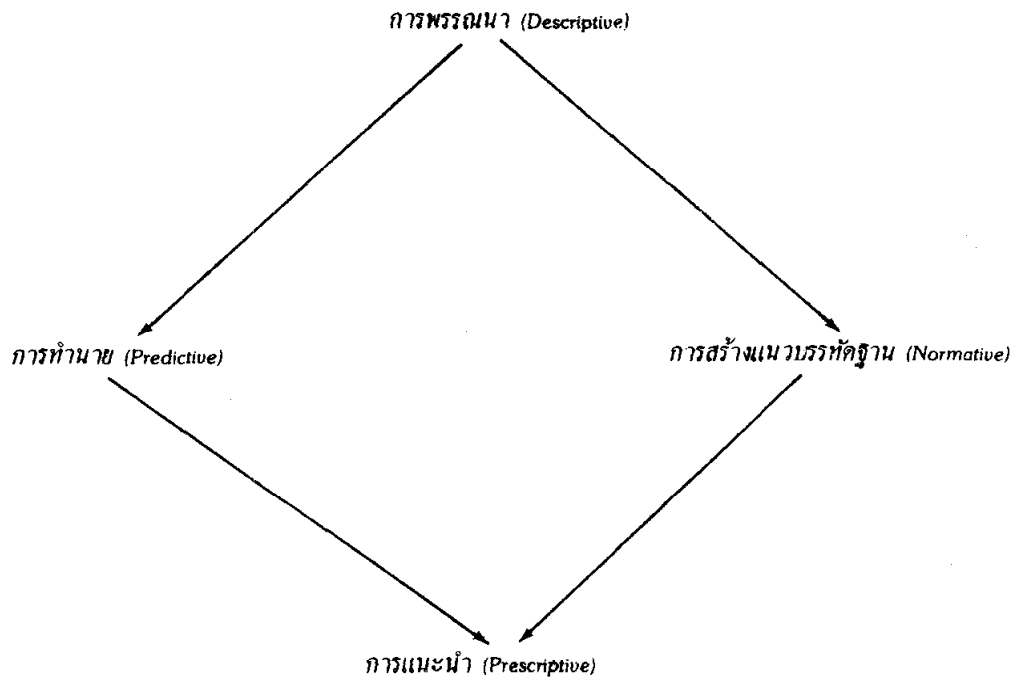
ที่กล่าวมา ตัวอย่างเช่น นักวิชาการบางท่านได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับนโยบายโดยเฉพาะ โดยมุ่งตัวผู้กระทำโดยเฉพาะเจาะจง ตัวอย่างเช่น ประธานาธิบดีบ่อยครั้งได้รับคำแนะนำต่าง ๆ ในการยุติการสะสมอาวุธนิวเคลียร์จากบรรดาที่ปรึกษาทางการทหาร เป็นต้น

ประการสุดท้าย การวิเคราะห์แบบแนะนำ สามารถใช้โดยไม่ต้องระบุว่าเมื่อไร ที่ไหน หรือโดยใครที่นโยบายควรจะถูกนำมาใช้ เช่น คำแนะนำที่ว่ามนุษย์ควรจะไปหาสันติภาพ ถึงแม้ว่าจะเป็นคำแนะนำที่ธรรมดาดี แต่ก็ยังคงเป็นคำแนะนำอยู่

การวิเคราะห์แบบต่าง ๆ เท่าที่กล่าวมาต่างมีจุดประสงค์แตกต่างกันออกไปในแง่ที่ว่าผู้เขียนในฐานะผู้วิเคราะห์ต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในรูปใด ในการวิเคราะห์แบบพรรณนา ผู้เขียนพยายามให้ผู้อ่านเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เกิดขึ้น ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ในการวิเคราะห์แบบทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้า นั้น ผู้เขียนมีจุดประสงค์ที่จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เกิดขึ้น ทั้งในอดีตและปัจจุบัน และสามารถทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าได้ ส่วนความมุ่งหมายของการวิเคราะห์แบบ normative ต้องการให้ผู้อ่านมีความเชื่อว่าสภาพบางสภาพ อาจตั้งเป็นกฎเกณฑ์หรือแนวบรรทัดฐาน โดยให้ผู้อ่านเห็นว่า สถานการณ์บางอย่างคุกคามหรือสนับสนุนค่านิยมต่าง ๆ ที่ผู้อ่านยึดถือ ผู้วิเคราะห์แบบแนะนำพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า จะต้องทำอย่างไรบ้างจึงบรรลุซึ่งจุดประสงค์ที่ตั้งเอาไว้

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์ทั้ง 4 แบบที่กล่าวมาแล้วมีจุดประสงค์แตกต่างกัน ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ทั้ง 4 แบบ ก็ยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน การวิเคราะห์แบบพรรณนาถือว่าเป็นรากฐานอันสำคัญของการวิเคราะห์แบบอื่น ๆ การทำนาย การออกความเห็น หรือการแนะนำนั้น จะได้ผลดียิ่งขึ้น ถ้าหากมีการพรรณนาให้เข้าใจถึงเหตุการณ์ตามความเป็นจริง นอกจากนี้ การวิเคราะห์แบบแนะนำยังเป็นผลผลิตของการวิเคราะห์แบบทำนาย และแบบสร้างแนวบรรทัดฐานอีกด้วย อาจสรุปได้ว่าการวิเคราะห์ทั้ง 4 แบบ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ประคองลูกโซ่ซึ่งอาจสร้างเป็นแบบ (model) ได้ดังนี้

ปฏิริยาที่เกิดขึ้นในบรรดาการวิเคราะห์ทั้ง 4 แบบ

ตามแบบข้างบนนี้ จะเห็นลูกศรต่าง ๆ ชี้ทิศทางที่การวิเคราะห์ทั้ง 4 แบบนี้ มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน ข้อสำคัญก็คือว่า ก่อนที่เราจะทำนายเหตุการณ์ในอนาคต ออกความเห็น หรือแนะนำให้กระทำอย่างหนึ่งอย่างใด เราควรจะต้องเข้าใจความจริงทั้งหลาย ซึ่งเรารู้ได้จากการวิเคราะห์แบบพรรณนาเสียก่อน เมื่อรู้แล้วเราก็สามารถจะทำนายหรือสร้างแนวบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ หรือให้คำแนะนำในการปฏิบัติหรือให้งดเว้นอย่างหนึ่งอย่างใดได้ในที่สุด